

Připravenost mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů

Bc. Adriana Kališová

Diplomová práce
2024

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Adriana Kališová**
Osobní číslo: **H22795**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Připravenost mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie teoretických východisek z oblasti ústavní a ochranné výchovy, dětského domova a vychovatelství.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.
Zpracovávání a vyhodnocování dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- HALÍŘOVÁ, Martina a Adriana SYCHROVÁ, 2014. Ústavní péče v resocializačním kontextu. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-756-8.
- HENDL, Jan, 2016. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
- KARR-MORSE, Robin a Meredith S. SWILEY, 2013. Zraněné dětství: vliv dětského traumatu na onemocnění v dospělosti. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-642-5.
- VOTRUBA, Svatopluk, 2011. Dětský domov – záchrana i prokletí. Třebíč: Akcent. ISBN 978-80-7268-814-2.
- WINNETTE, Petra, 2010. O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení. Tišnov: Scan. ISBN 978-80-86620-20-6.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Iva Staňková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **11. prosince 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **19. dubna 2024**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 11. prosince 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 15. 4. 2024

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě

pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se věnuje připravenosti mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, v první kapitole se věnujeme dětským domovům, v druhé kapitole rozebíráme výchovu v dětských domovech a ve třetí kapitole si představujeme proces přípravy na odchod z dětských domovů. Praktická část zkoumá proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů. Z polostrukturovaných rozhovorů se dozvídáme, jaké rozvojové činnosti s dospívajícími a mladými dospělými vychovatelé v dětských domovech realizují. Kdy hlavním zaměřením je finanční gramotnost a osobnostní rozvoj. Vychovatelé poukazují, že nejdůležitějším aspektem, jenž určuje celkovou připravenost mladých dospělých na odchod je jejich vlastní snaha a motivace.

Klíčová slova: dětský domov, mladí dospělý, odchod z dětského domova, vychovatelé

ABSTRACT

This master's thesis focuses on the readiness of young adults to leave children's homes from the perspective of educators. The theoretical part is divided into three chapters, the first chapter addresses children's homes, the second discusses upbringing in children's homes and the third chapter introduces the process of preparing for leaving children's homes. The practical part examines the readiness of young adults to leave children's homes from the perspective of their educators. From semi-structured interviews, we learned about the developmental activities that educators undertake with adolescents and young adults. The main focus is on financial literacy and personal development. Educators point out that the most important aspect determining the overall readiness of young adults for departure is their own effort and motivation.

Keywords: children home, young adults, leaving the children's home, educators

Děkuji paní PhDr. Ivě Staňkové, Ph.D., za odborné vedení a pomoc při zpracování této diplomové práce. Také děkuji všem vychovatelům za podílení se na tomto výzkumu.

V neposlední řadě chci poděkovat všem, kteří mě při celém studiu podporovali a motivovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ÚSTAVNÍ PÉČE	12
1.1 HISTORIE ÚSTAVNÍ PÉČE.....	12
1.2 DĚTSKÉ DOMOVY JAKO INSTITUCE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	14
2 VÝCHOVA V DĚTSKÉM DOMOVĚ	20
2.1 AKTÉŘI VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH	21
2.2 SUBJEKT VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH	22
3 PŘÍPRAVENOST MLADÝCH DOSPĚLÝCH NA ODCHOD Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ	24
3.1 LEGISLATIVNÍ RÁMEC PROCESU PŘÍPRAVY NA VSTUP DO ŽIVOTA	27
3.2 PROCES PŘÍPRAVY NA ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA	28
3.3 MOŽNOSTI NÁSLEDNÉ PODPORY JEDINCŮ PO ODCHODU Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	33
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	33
4.2 VÝZKUMNÁ TECHNIKA SBĚRU DAT.....	34
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	34
5 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA DAT	36
5.1 OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ.....	36
5.1.3 Odchod z dětského domova	42
5.2 AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	51
5.3 SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	53
5.4 INTERPRETACE DAT	53
6 DISKUSE	36
6.1 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	60
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	68
SEZNAM TABULEK	69
SEZNAM PŘÍLOH	70

ÚVOD

Do dětských domovů se děti a mladiství dostávají bez vlastního přičinění, přesto toto prostředí formuje jejich životní trajektorii. Situace, do kterých se mladí dospělý po opuštění dětských domovů dostávají, bývají často velice těžké. Po opuštění dětských domovů je od jedinců očekáváno, že se budou chovat dle společenských pravidel a norem. Bohužel jedinci pocházející z nepříznivého rodinného prostředí často neví, jak naplnit očekávání společnosti. Stěžejní pro minimalizaci neúspěšného zařazení do společnosti, je tak řádná příprava mladých dospělých na odchod. Posláním vychovatelů je tak vybavit mladé dospělé potřebnými znalostmi, schopnostmi a dovednostmi. Důvodem pro zvolení tématu diplomové práce „Přípravenost mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů“, je především touha blíže nahlédnout a obohatit dosavadní teorii o nové poznatky. Další motivací je moje dvouletá praxe v prostředí dětského domova a můj zájem v tomto prostředí pracovat i po ukončení studia.

První kapitola teoretické části se věnuje ústavní výchově, historii ústavní výchovy na našem území, dětským domovům, transformaci dětských domovů a úskalí pojící se s životem v dětském domově. Druhá kapitola se soustředí na výchovu v prostředí dětského domova, na její aktéry, tedy vychovatele, na její subjekt, tedy samotné děti, a na specifika dospívání v prostředí dětských domovů. Třetí kapitola pojednává o samotné připravenosti na odchod z dětského domova, rozebírá proces a legislativu pojící se s odchodem z dětských domovů a možnosti následné podpory po odchodu.

V praktické části realizujeme kvalitativní výzkum. Cílem je odhalit, jak probíhá proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů, jaké možnosti mají dětské domovy pro podporu přípravy mladých dospělých na odchod a jaké bariéry omezují proces přípravy na odchod z dětského domova. Data jsou získávána polostrukturovaným rozhovorem a následně zpracována metodou, troj kódování.

Tématika dětských domovů je rozebíraná lajky i odborníky, přesto se úpravy prostředí dětských domovů, které by podporovali úspěšný přechod do samostatného života, dějí v omezeném počtu, a v dlouhých časových úsecích. Práce by měla osvětlit širokou tematiku výchovy v prostředí dětského domova i života po jeho opuštění. Tak, aby pomohla lépe porozumět fungování výchovy v dětských domovech a úskalí pojící se s odchodem z jeho prostředí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ PÉČE

Dle úmluvy o právech dítěte členské státy vnímají rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro vývoj a uspokojování potřeb všech svých členů a zejména dětí. Stát má tak udělenou povinnost, poskytovat rodinám potřebnou ochranu a asistenci, tak aby mohla řádně plnit svou povinnost. Je taktéž zavázán respektovat práva, ale i povinnosti a odpovědnost rodičů za zajištění vhodných podmínek pro růst a vývoj svých dětí, v zájmu zdravého a harmonického rozvoje osobnosti dítěte. Přestože rodina je primárně vnímána jako ideální prostředí pro výchovu a rozvoj dítěte, v případech, kdy řádné výchovy není schopná, je povinností státu zajistit blaho a bezpečí dítěte. Stát má proto, na základě soudního rozhodnutí, pravomoc odebrat dítě z péče rodičů a zajistit jeho výchovu a rozvoj v náhradní formě péče (Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte). Bez ohledu na sociální, či ekonomickou situaci státu, vždy nastávají situace, kdy je zapotřebí odebrat dítě z péče rodičů v rámci zajištění zdravého vývoje dítěte. Pro tyto účely je zapotřebí mít širokou a efektivní formu náhradní ústavní péče, jež převezme odpovědnost za zdravý vývoj dítěte. V současné době existuje dle Zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, tyto zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětský domov se školou, výchovné ústavy (Sekera, 2009).

Ústavní a ochranná výchova pro děti a mládež v České republice, byla již od 50. let 20. století rozdělena pod tři ministerstva, a to pod Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Fungování rozděleného systému ústavní péče přetrvává i v současné době, avšak stále častěji je kritizováno. Především pro svoji neefektivitu, nesoudržnost a finanční nákladnost. Požadavky na sjednocení celého systému pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí, jsou tak stále častější (Trnková, 2018). V rámci této kapitoly se soustředíme na historický rozvoj ústavní péče o děti a mládež, a její moderní transformaci. Dále se blíže věnujeme dětským domovům a překážkám pojící se s dlouhodobým pobytem jedince v zařízení.

1.1 Historie ústavní péče

Dějiny ústavní péče na našem území, sahají až do středověku, kdy pod iniciativou církve vznikaly azylová zařízení pro chudé a bezprizorné. V tomto období byla jakákoliv

institucionální péče brána jako bezprizorní řešení. Instituce do péče zahrnovaly, pouze dostatek materiálu nutný pro zajištění přežití člověka. Všeobecně platilo, že rodina má bezprostřední povinnost postarat se o své členy, kdy pouze její neexistence či naprostá neschopnost postarat se, ospravedlňovala využití instituce. Stejně tomu tak, bylo v institucích starající se o děti, které zabezpečovaly primárně jejich přežití. Výchova, rozvoj a vzdělávání dětí, až do 19. století nebyly považovány za důležité. Avšak pro většinu obyvatelstva využití služeb ústavních zařízení nebylo zcela možné, jelikož jejich lokace byla limitovaná na blízkost zřizovací církve či šlechty a byly tak převážně dostupné jen v městech (Sychrová, 2014).

Větší změna nastala až pod vlivem osvícenství a humanismu, kdy se situace poněkud zlepšila a sirotčince začaly být zakládány systematictěji. Na našem území se největším ústavem pro děti, v roce 1789 v rámci josefínských reforem, stal nově postavený pražský nalezinec s porodnicí. Ten s rostoucí potřebou dalších míst byl rozšířen do několika budov a později byl přejmenován na Zemský ústav pro péči o dítě v Praze. Tento ústav měl poněkud unikátní způsob fungování, kdy o děti do šesti let bylo buď pečováno v útulku pod dohledem kojné anebo byly umístěny do péče pěstounek na venkově. Tyto ženy musely mít potvrzení od farnosti či obecního úřadu, že jsou dostatečně majetné a mravně zachovalé, aby se mohly starat o dítě. V případě předání dítěte do péče byla pěstounce zaslána finanční podpora s podmínkou zaslání potvrzení od místní fary, že je dítě stále naživu. Tato opatrnost ze strany státu byla namístě, jelikož pouhých 15 nalezenců ze 100 se pod dohledem pěstounek dožilo deseti let věk (Trnková, 2018).

Limity dobročinné péče o děti a mládež byly stále zřetelnější s nástupem hospodářské krize ve 30. letech 20. století, kdy s rostoucí nezaměstnaností se taktéž zvětšovala potřeba státem organizované a financované podpory. O zlepšení situace dětí v Československé republice se mimo jiné zasazovala poslankyně Marie Jurnečková Vorlová, již se podařilo ukotvit požadavek o to, aby každému dítěti byly zajištěny podmínky pro jeho normální duševní i tělesný vývoj. A to především apelováním o modernizaci zákonů, které se zaměřují na prevenci, kdy budou řešeny nedostatky ve výchově dostatečně brzo, aby nedošlo k takové míře zchátrání dítěte, které lze napravit jen stěží či vůbec. K největším změnám došlo s nástupem socialismu, kdy dosavadní systém sdílené odpovědnosti veřejných a soukromých institucí byl nahrazen sjednoceným zestátněním. Veškeré spolky péče o mládež byly zrušeny a jejich nemovitý majetek přešel do vlastnictví obcí či okresů, ostatní majetek připadl státu. V roce 1951 nastala další klíčová změna, a to zrušením ministerstva práce a sociální péče,

jelikož socialistická vláda popírala existenci společenských problémů na svém území, což vedlo k úpadku úrovně péče o děti a mládež. Stát nenabízel mnoho alternativních možností a jednoznačně upřednostňoval kolektivní výchovu (Trnková, 2018).

Po roce 1989 došlo k několika významným novelizacím a úpravám rodinného práva, avšak největší změnu ve vnímání dětských práv, bez pochyby přinesla Úmluva o právech dítěte, která byla v Česku podepsána 30. září 1990 a vešla v platnost 6. února 1991 jako sdělení č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte jasně vymezila věkové ohraničení dítěte, a to jako lidskou bytost mladší osmnácti let, jejich práva a povinnosti, ale taktéž práva i povinnosti jejich rodičů, či zákonných zástupců. V návaznosti se parlament České republiky usnesl na zavedení zákona č. 359/1999 Sb. sociálně-právní ochraně dítěte, jenž upravuje sociálně-právní ochranu dětí a zaopatření zletilých osob po zániku pěstounské péče nebo ústavní výchovy. V České republice narozdíl od anglicky mluvících zemí byla ústavní péče vždy propojována se sociální pedagogikou. Neklade tak důraz pouze na péči a léčení, ale především se orientuje na výchovu a vzdělávání. Rozdíl je i v samotném oslovování zaměstnanců těchto zařízení, kdy na našem území jsou označováni jako vychovatelé a jsou povolání z řad speciálních a sociálních pedagogů na rozdíl od anglických mluvících zemí kde jsou označovány jako pečovatelé (Sychrová, 2014).

1.2 Dětské domovy jako instituce ústavní výchovy

Dětské domovy jsou zařízení zajišťující péči dětem, které nemají možnost vyrůstat v rodině, a to z důvodů, že ji nemají, nebo proto, že rodina není schopná či ochotná se o ně postarat (Matoušek, 2016). Dle výše zmíněného Zákona č. 109/2002 Sb. dětské domovy zajišťují péči dětem pouze s nařízenou ústavní výchovou, jenž netrpí závažnými poruchami chování. Do dětských domovů mohou být zpravidla zařazeny děti od 3 do 18 let, s možností umístění i nezletilých matek s jejich dětmi. Zařízení má povinnost starat se o děti podle jejich individuálních potřeb, a to zejména v oblastech výchovných, sociálních a vzdělávacích. Děti jsou umístovány do takzvaných rodinných skupin, kdy je jejich počet stanoven mezi 6 až 8 dětmi na jednotku. Rodinné skupiny jsou většinou tvořeny dětmi odlišného pohlaví i věku, se snahou zařadit sourozence do stejných rodinných skupin, pokud tomu nebrání výchovné důvody. V dětských domovech, se u rodinných skupin v pravidelných intervalech střídají vychovatelé, kteří obstarávají běžné domácí úkony. Dosáhne-li jedinec umístěný v dětském domově zletilosti, má možnost zde nadále přetrvat, a to až do věku 26 let, pokud podá žádost a připravuje se soustavně na budoucí povolání. Mimo nezbytné potřeby, dětské domovy

hradí dětem i náklady spojené se trávením volného času jako jsou kulturní, umělecké a sportovní aktivity, taktéž financují rekreační a soutěžní pobyty. Rodiče mají povinnost finančně přispívat na úhradu péče o dítě, částka je stanovena ředitelem zařízení, avšak pobírá-li rodič dávku pomoci v hmotné nouzi, je od této povinnosti osvobozen (Trnková, 2018).

1.2.1 Transformace dětských domovů

Česká republika patří mezi země s největším počtem zařazených dětí do institucionální péče, což dlouhodobě vzbuzuje pozornost odborníků i laiků jak v České republice, tak i v Evropě (Sychrová, 2014). Výbor pro práva dětí OSN v roce 2003 kritizoval situaci v ústavních zařízeních, za nedostatek individuálního přístupu, neudržování kontaktu mezi dětmi a jejich rodinou, a především za nedostatečnou asistenci dětem během odchodu z ústavního prostředí. (Rámcová koncepce MŠMT v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, MŠMT, © 2013–2024). Odehrálo se mnoho diskusí na téma transformace a sjednocení celého systému ústavní a ochranné výchovy, které nakonec dali vzniknout skupině specializující se na vytvoření plánu pro zkvalitnění personálních, metodických, organizačních i kooperačních funkcí v zařízeních pro náhradní péči a výchovu dětí. V průběhu vytváření transformačního plánu vzniklo mnoho vládních dokumentů, které jasně jmenují nedostatky v ústavních zařízeních a navrhují jejich řešení:

- Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy
- Vyhodnocení účinnosti přijaté legislativy související se systémovým přístupem k péči o delikventní mládež
- Koncepce péče o ohrožené děti a děti mimo vlastní domov
- Hodnocení systému péče o ohrožené děti
- Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti
- Návrh opatření k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti
- Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011

- Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči (Běhounková, 2012)

Tyto dokumenty ustanovily za hlavní priority transformačního procesu, omezení počtu dětí umístěných do institucionální péče a posílení lokálních ambulantních služeb (Janský, 2014). Celkový proces transformace systému ústavní výchovy stojí na třech hlavních principech deinstitucionalizace, humanizace a individualizace. Deinstitucionalizace v rámci transformace dětských domovů je dlouhodobý proces snažící se o vytváření sítě ambulantních služeb v rámci komunity, které by měly nahradit větší část institucionální formy péče. V návaznosti s vytvořením více ambulantních služeb má dojít k uzavření ústavů určených pro dlouhodobý pobyt dětí, z důvodu izolovanosti jedinců v dětských domovech od zbytku společnosti. Humanizace ústavní výchovy v institučních podmínkách se odvíjí od kritiky, že v těchto zařízeních nejsou plně dodržována lidská práva dětí a nejsou nastaveny adekvátní standardy péče. Argument individualizace vychází z předpokladu, že kolektivní výchova nesplňuje příhodné podmínky pro uspokojování jejich specifických potřeb, čímž trpí psychická pohoda dětí a mládeže v dětských domovech (Sychrová, 2014).

K řádnému naplnění nastavených cílů, které má transformace ústavní a ochranné péče přinést, je však zapotřebí více než pouhé zvolení nových metod a strategií uplatňovaných v daných zařízeních. Stěžejní je dostatečná finanční podpora, úspěšná celková transformace systému vyžaduje dlouhodobou investic finančních zdrojů ale i zdrojů lidských. Finanční podporu musí doplňovat vhodná legislativní úprava, které umožní se přizpůsobit všem zařízením náhradní péče tak aby splňovala nově nastavené požadavky (Janský, 2014).

Stávající situace transformačního procesu, není však příliš uspokojivá, od novely občanského zákoníku roku 2014 byla zrušená do té doby výsadní kompetence diagnostických ústavů. Ty na základě pozorování a komplexní diagnostiky vytvářeli individuální plán a po komunikaci se zařízeními, se kterými měli pravidelnou a dlouhodobou spolupráci, neprodleně přemístili ohrožené dítě do příslušného školského zařízení, tak aby dítě bylo co nejkratší dobu v prostředí neposkytující odpovídající péči. Zrušením této kompetence se narušila především koordinační a sjednocovací funkce, kterou diagnostické ústavy poskytovali celému systému a došlo tak ke ztrátě schopnosti, efektivně řešit mimořádné případy vyžadující rychlé rozhodnutí. Jejich roli převzaly soudy, jež jsou svým nastavením zdlouhavé a nepřizpůsobivé k individuálním požadavkům, dochází tak

k častému prodloužení pobytu dítěte v prostředí, které neodpovídá jeho potřebám (Jánský, 2014).

Přestože je ústavní výchova pro stát poměrně nákladná, transformační proces musí být veden tak, aby dbal jak na naplňování svých cíle, tak na naplňování pedagogických požadavků a snažit se o jejich sblížení v souladu s ekonomickými možnostmi. Výsledkem by tak mělo být snížení počtu dětí v jednotlivých ústavech a kladení důrazu na zřizování nových specializovaných zařízení. Ústavní výchova, jak už jsme již zmiňovali má ve společnosti nezastupitelné místo, které nelze zcela nahradit jinými alternativami, a je tak zapotřebí se soustředit na jejich vývoj a modernizaci. Přestože v tomto sektoru došlo k mnoha novelizacím, jejich současné podoba již neodpovídá společenskému vývoji a aktuálním potřebám péče o ohrožené dítě. Kontinuální rozvoj a modernizace prostředí ústavní výchovy je tak klíčovým bodem pro vytvoření systému, jenž bude efektivně zajišťovat potřeby ohrožených dětí a mládeže, ale i naplňovat společenské očekávání (Jánský, 2014).

1.2.2 Úskalí dětských domovů

O tom, že institucionální forma výchovy zcela nezabezpečuje všechny oblasti potřebné pro optimální vývoj dítěte, není pochyb. I přesto, že poskytuje bezpečné prostředí, kde jsou veškeré materiální potřeby dětí uspokojeny, v ohledu rozvoje sociálních dovedností nedosahují zcela žádoucích výsledků. To se následně projevuje v připravenosti mladých dospělých na samostatný život, kdy se prokazuje, že ve většině případů jedinci po odchodu z dětského domova nedosahují v procesu sociální integrace takových výsledků, jako jedinci vyrůstající v rodinném prostředí. Nicméně nelze považovat institucionální formu výchovy jako pouhý přežitek minulé doby, neboť i nadále představuje pro mnoho dětí a mladistvých jedinou možnou příležitost na důstojný život (Prokop, Prokop, 2015). Institucionální výchova tak v řadě případů představuje uspokojivé východisko, i když jí nelze vnímat jako optimální řešení pro všechny (Jánský, 2004). Jak poukazuje Sychrová (2014) přetrvává fakt, že pro určité skupiny dětí, jako jsou mnohočetní sourozenci, či děti romského původu, je obzvláště náročné sehnat místo v pěstounské péči a institucionální péče tak zůstává nejlepší možnou volbou, jak zajistit jejich příznivý rozvoj a uchování sourozeneckých vztahů.

Přetrvávající nedostatky však nelze ignorovat, a to především v oblasti přípravy na následné osamostatňování se, kdy podle statistik vyplývá, že 41 % mladých lidí se po opuštění zařízení dopouští trestní činnosti (Prokop, Prokop, 2015). Kraus (2008) v této souvislosti upozorňuje, že pro zlepšení přípravy na samostatný život nestačí pouze efektivně využívat

finančních prostředků, či hledat nová teoretická východiska, stěžejní musí být především samotné dítě a jeho osobní rozvoj a posílení společenských dovedností. Primárním úkolem dětských domovů a vychovatelů by tak měl být komplexní rozvoj osobnosti dítěte, především v oblastech napomáhající k jeho budoucí samostatnosti a následnému zařazení se do společnosti (Kraus, 2008). Autoři Prokop a Prokop (2015) pojmenovali čtyři body, jež považují za největší úskalí pojící se s životem v dětském domově, negativně ovlivňující vývoj dítěte. Řadí mezi ně absenci dlouhodobého sociálního zázemí, jež vychází ze snahy státu dítě izolovat od patologických a nežádoucích jevů, existujících v jeho původní rodině. Dítě totiž nástupem do dětského domova přestává být aktivní součástí rodinné jednotky, což způsobuje exkluzi z jeho sociálního zázemí, což silně ovlivňuje formování jeho identity a uspokojování potřeby sounáležitosti. V návaznosti na ztrátu sociálního zázemí upozorňují na sociální izolaci dítěte, která se taktéž odvíjí od historického kontextu postoje vůči dětským domovům, jež byly zpravidla umístěny na okraj obcí, či zcela mimo ně. V dnešní době je však stále běžnější, že jsou dětské domovy stavěny v rámci měst, přesto jejich izolující efekt přetrvává. Důvodem je kolektivní chod zařízení, jež neposkytuje mnoho možností pro jednotlivce si tvořit vlastní program dne. Všechny děti a mladiství tak mají povinnost účastnit se kolektivních akcí, díky čemuž nemají možnost se socializovat mimo dětský domov. Jedinci vyrůstající v tomto prostředí tak nemají možnost si vytvořit užší společenskou síť, což způsobuje jejich odstrížení se a ztěžuje jim se po jejich odchodu ze zařízení, řádně zařadit do společnosti. Jeden z mnoha nedostatků, kterému je v rámci kritiky ústavní výchovy věnováno nejvíce pozornosti, je emocionální frustrace. S jevem emoční nezralosti se v prostředí dětského domova setkáváme poměrně často. Děti přichází z prostředí, kde jejich citové potřeby nebyly vždy naplněny a dětské domovy neposkytují dostatečnou náhradu je zcela napravit. Nedostatek emoční intimity v jejich dospělém životě silně ovlivňuje jejich způsobilost adekvátně řešit partnerské problémy. Tím na emoční nevyzrálou navazuje sociální závislost. Jedinci zvyklí na institucionální fungování nejsou připraveni na samostatné žití, projevují se u nich problémy komunikovat s druhými o svých potřebách a přebírat odpovědnost za vlastní rozhodnutí. Určitý podíl nese taktéž nedostatečné finanční zabezpečení po jejich odchodu. V těchto směrech se tak projevují silné nedostatky dětských domovů rozvíjet své svěřence v oblastech, které by jim umožnily lepší šance zařadit se do společnosti a zamezit jejich sociálnímu vyloučení (Prokop, Prokop, 2015).

Jedná se však o problémy, které vyplývají ze samotného způsobu fungování institucionální výchovy. Zařízení ústavní výchovy svou podstatou pracují odlišně od rodinné jednotky a nejsou schopny poskytnout všechny náležitosti jako rodinné prostředí. V prostředí ústavní výchovy jsou vždy na prvním místě potřeby instituce, které jsou nadřazené potřebám dětí. Díky počtu jedinců umístěných na rodinných skupinách se zřejmě nelze zcela vyvarovat kolektivnímu zacházení, které vede k tomu, že individuální péče se stává sekundárním cílem a prioritou a veškeré snahy jsou pro prospěch kolektivu. Tento způsob fungování vytváří riziko vzniku závislosti na ústavní péči, a to především u osob pobývajících v ústavní péči dlouhodobě. Jedinci žijící v dětských domovech většinu svého života se zcela adaptují na fungování a řád zavedený v daném zařízení. Navyklost na neměnní se řád a předem nastavený chod dne, u jedinců způsobuje neschopnost adaptovat se na prostředí neposkytující jim stejný řád, jako instituce. Jedinci tak po odchodu mohou prožívat pocity bezmoci, neschopnosti a nedůvěru ve vlastní dovednosti, čímž se zmenšuje jejich úspěšnost při společenském začlenění (Sychrová, 2014).

2 VÝCHOVA V DĚTSKÉM DOMOVĚ

„Výchova je proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2001)

Výchovu nelze vnímat jako jednostranný proces, při kterém dospělá osoba pouze předává své znalosti, zkušenosti a dovednosti na dítě. V pedagogické rovině výchovu musíme vnímat jako proces vzájemného ovlivňování se, kdy dochází nejen k rozvoji a ovlivňování dítěte, ale i pečujících osob (Pöslová, 2020). V dětství je největším zdrojem informací pečující osoba, která pro dítě představuje vzor chování, jež dítě imituje a následně přijímá za své. Výchova tak formuje identitu člověka a tím jeho osobnost, k jejímu správnému rozvoji je tudíž potřeba komplexní škála podnětů ze strany vychovávajících osob. Bez podnětného bohatého prostředí dítě není schopné plně rozvinout svůj potenciál. Je proto nezbytné klást důraz na kvalitu jak samotné výchovy, tak i na charakter vychovávajících, jelikož jejich působení nezvratně ovlivňuje a případně ohrožuje jejich zdravý vývoj (Vágnerová, 2021).

Ve všech pohledech na výchovu panuje jednotnost v názoru na nezastupitelnost rodiny v rozvoji dítěte. Nejsilnějším argumentem pro její význam jsou silné citové vazby navázané mezi jejími členy. Nelze však předpokládat, že jejich silný vliv na utváření osobnosti dítěte je vždy pozitivní. V případě, kdy rodina nenaplnuje své výchovné povinnosti v dostatečné úrovni, je její vliv ohrožující pro vývoj dítěte. V těchto případech nastává dilema, do kdy je možné podporovat rodinu a snažit se o její zachování, a kdy je třeba postavit se proti ní a hájit zájmy dítěte přemístěním do náhradní formy péče. V této situaci je nutné učinit rozhodnutí dostatečně rychle, jelikož možnost resocializace a optimalizace psychického stavu dítěte klesá s dobou pobytu v patologickém prostředí. V určitých případech se ústavní výchova nabízí jako jasné východisko, přestože není ideálním řešením, je to pro mnoho dětí jediná reálná možnost na relativně normální vývoj (Jánský, 2014). Výchova v dětském domově tak musí naplňovat hned několik funkcí zároveň, tradiční funkce péče, podpory, výchovy a vzdělávání, ale taktéž méně tradiční funkce resocializace, léčby a rekreace. Síť vzájemně se doplňujících funkcí má jednak za cíl zabránit patologickému vývoji osobnosti dítěte a zajistit jim ochranu před rizikovými vlivy, ale taktéž má implementovat do svých svěřenců respektování běžných společenských norem a chování. Hlavním cílem ústavní výchovy je tak primárně zajistit příznivé prostředí pro komplexní osobnostní rozvoj, se

sekundárním cílem navázat hlubší citové vazby s vychovatelem, čímž se minimalizuje možnost vzniku citové deprivace u dětí (Sekera, 2009).

2.1 Aktéři výchovy v dětských domovech

Příprava mladistvých na samostatný život v rodinném prostředí je úkolem rodičů a nejbližších příbuzných, v prostředí dětského domova zastupují tuto roli vychovatelé (Jánský, 2014). Jsou tak hlavními osobami zabezpečující potřeby dítěte, a nositeli cílů a obsahy výchovy. Vychovatel v dětském domově na základě Zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících je pedagogickým pracovníkem konající přímou pedagogickou a výchovnou činnost. Pro výkon činnosti vychovatele, je nutné, aby byl svéprávný, bezúhonný, zdravotně způsobilý, znal český jazyk, a především dosahoval potřebné odborné kvalifikace (Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících). Možností, jak dosáhnout odborné kvalifikace je dle zákona několik. Nejnižší přípustné vzdělání pro výkon vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy je střední škola s maturitou v pedagogickém oboru. Podmínkou pro zaměstnání v zařízeních ústavní péče je povinnost doplnit si vzdělání v speciální pedagogice, a to buď studiem vysoké školy nebo akreditovaným kurzem celoživotního vzdělávání. Dále je možnost získat kvalifikaci studiem vyšší odborné školy, v oborech vychovatelství, pedagogika volného času, sociální pedagogika nebo speciální pedagogika. Po nástupu do zaměstnání mají vychovatelé po celou dobu výkonu pedagogické praxe povinnost dalšího vzdělávání, kterým si doplňují a obnovují své kvalifikace (Bendl, 2015).

Objevuje se argument, zda by vysokoškolské či celoživotní vzdělání mělo být podmínkou pro vykonávání této profese, nebo zda by neměl být hlavním rozhodujícím faktorem při přijímání potencionálních zaměstnanců jejich osobností rysy. Z pohledu Sekery (2009) je pro práci s dětmi a mládeží mnohem důležitější, vyžralá osobnost a kladný vztah k dětem a k mládeži. Posláním vychovatele je především rozvíjet u dětí takové vlastnosti, hodnoty a postoje, které reprezentují hodnoty a zájmy společnosti (Bendl, 2015). V ideálním případě je vychovatel osobou, odolnou vůči stresu, s velkou mírou trpělivosti, díky které dokáže dobře vycházet s různými typy osobností nacházejícími se v prostředí dětského domova. Přestože v dětském domově jsou zpravidla umístěny děti bez vážných poruch chování, znalost společenských pravidel a jejich ochota se jimi řídit se často neshoduje s jejich vrstevníky vyrůstajícími v rodinném prostředí. Vychovatel se tak setkává i s dětmi, jež vyžadují odbornou pozornost a se kterými si musí vytvořit pouto založené na respektu a akceptaci

pro kvalitní naplnění jeho pedagogických cílů (Sekera, 2009). Matějček (2005) upozorňuje, přestože jedinec umístěný v zařízení není dítětem vychovatele, je nutně společně navázat dostatečně hluboký vztah, aby došlo k přijetí pedagogického snažení vychovatele ze strany dítěte. Dle Škoviery (2007) děti školního věku nechtějí ani neočekávají, že jím vychovatel nahradí rodiče. Spíše je vnímají jako někoho, kdo jim poskytuje oporu v zátěžových životních situacích, se kterými se v jejich životě setkávají. Samotná náplň práce vychovatelů, však svou dualitou vytváří podmínky, kdy je vychovatel nucen jednat více jako rodič nežli pedagogický pracovník. Na jednu stranu se o dítě stará při jeho běžných denních činnostech, dohlíží nad přípravou do školy, dodržování hygieny a celkového chodu skupiny. Na druhou stranu má za povinnosti vést se svými klienty profesionální terapeutickou činnost a poradenství v rámci běžného života dětí ale i v rámci jejich přípravy na odchod z dětského domova. Do toho v rámci nepřímé pedagogické činnosti mají za povinnost docházet na třídní schůzky, zajišťovat mimoškolní aktivity, návštěvy lékařů a administrativu. Povolání vychovatelů je tak psychicky, fyzicky ale i sociálně únavné. Sociální únavu u vychovatelů především způsobuje velké množství sociálního kontaktu, kterému jsou v průběhu služby vystavováni, na skupinách má jeden vychovatel běžně na starost až osm dětí. Navíc tento efekt umocňuje fakt, že většinu činností vykonávaných v rámci jejich zaměstnání musí následně obstarávat i ve svých domácnostech (Kraus, 2001). Vychovatelé se tak neustále potýkají s dilematem, do jaké míry mají zastupovat pro dítě ideální rodičovský vzor a do jaké míry mají být odborným poradcem, který má za cíl je vést v jejich začlenění do společnosti. Díky transformaci dětských domovů jsou nároky na imitaci rodinného prostředí a tím i nároky na sociální a psychickou odolnost vychovatelů podstatně větší (Škoviera, 2007).

2.2 Subjekt výchovy v dětských domovech

Příprava mladistvých na samostatný život v rodinném prostředí je úkolem rodičů a nejbližších příbuzných, v prostředí dětského domova zastupují tuto roli vychovatelé (Jánský, 2014). Jsou tak hlavními osobami zabezpečující potřeby dítěte, a nositeli cílů a obsahů výchovy. Vychovatel v dětském domově na základě Zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících je pedagogickým pracovníkem konající přímou pedagogickou a výchovnou činnost. Pro výkon činnosti vychovatele je nutné, aby byl svéprávný, bezúhonný, zdravotně způsobilý, znal český jazyk, a především dosahoval potřebné odborné kvalifikace (Zákon č. 563/2004 Sb.). Možností, jak dosáhnout odborné kvalifikace, je dle zákona několik. Nejnižší přípustné vzdělání pro výkon vychovatele v zařízeních ústavní a

ochranné výchovy je střední škola s maturitou v pedagogickém oboru. Podmínkou pro zaměstnání v zařízeních ústavní péče je povinnost doplnit si vzdělání ve speciální pedagogice, a to buď studiem vysoké školy, nebo akreditovaným kurzem celoživotního vzdělávání. Dále je možnost získat kvalifikaci studiem vyšší odborné školy, v oborech vychovatelství, pedagogika volného času, sociální pedagogika nebo speciální pedagogika. Po nástupu do zaměstnání mají vychovatelé po celou dobu výkonu pedagogické praxe povinnost dalšího vzdělávání, kterým si doplňují a obnovují své kvalifikace (Bendl, 2015).

Objevuje se argument, zda by vysokoškolské či celoživotní vzdělání mělo být podmínkou pro vykonávání této profese, nebo zda by neměly být hlavním rozhodujícím faktorem při přijímání potencionálních zaměstnanců jejich osobností rysy. Z pohledu Sekery (2009) je pro práci s dětmi a mládeží mnohem důležitější vyžrálá osobnost a kladný vztah k dětem a k mládeži. Posláním vychovatele je především rozvíjet u dětí takové vlastnosti, hodnoty a postoje, které reprezentují hodnoty a zájmy společnosti (Bendl, 2015). V ideálním případě je vychovatel osobou odolnou vůči stresu, s velkou mírou trpělivosti, díky které dokáže dobře vycházet s různými typy osobností nacházejícími se v prostředí dětského domova. Přestože v dětském domově jsou zpravidla umístěvány děti bez vážných poruch chování, znalost společenských pravidel a jejich ochota se jimi řídit se často neshoduje s jejich vrstevníky vyrůstajícími v rodinném prostředí. Vychovatel se tak setkává i s dětmi, jež vyžadují odbornou pozornost a se kterými si musí vytvořit pouto založené na respektu a akceptaci pro kvalitní naplnění jeho pedagogických cílů (Sekera, 2009). Matějček (2005) upozorňuje na to, že přestože jedinec umístěný v zařízení není dítětem vychovatele, je nutné společně navázat dostatečně hluboký vztah, aby došlo k přijetí pedagogického snažení vychovatele ze strany dítěte. Dle Škoviery (2007) děti školního věku nechtějí ani neočekávají, že jím vychovatel nahradí rodiče. Spíše je vnímají jako někoho, kdo jim poskytuje oporu v zátěžových životních situacích, se kterými se v jejich životě setkávají. Samotná náplň práce vychovatelů, však svou dualitou vytváří podmínky, kdy je vychovatel nucen jednat více jako rodič nežli pedagogický pracovník. Na jednu stranu se o dítě stará při jeho běžných denních činnostech, dohlíží nad přípravou do školy, dodržování hygieny a celkového chodu skupiny. Na druhou stranu má za povinnosti vést se svými klienty profesionální terapeutickou činnost a poradenství v rámci běžného života dětí, ale i v rámci jejich přípravy na odchod z dětského domova. K tomu také v rámci své nepřímé pedagogické činnosti mají povinnost docházet na třídní schůzky, zajišťovat mimoškolní aktivity, návštěvy lékařů a administrativu. Povolání vychovatelů je tak psychicky, fyzicky, ale i sociálně únavné.

Sociální únavu u vychovatelů především způsobuje velké množství sociálního kontaktu, kterému jsou v průběhu služby vystavováni. Na rodinných skupinách má jeden vychovatel běžně na starost až osm dětí. Navíc tento efekt umocňuje fakt, že většinu činností vykonávaných v rámci jejich zaměstnání, musí následně obstarávat i ve svých domácnostech (Kraus, 2001). Vychovatelé se tak neustále potýkají s dilematem, do jaké míry mají zastupovat pro dítě ideální rodičovský vzor a do jaké míry mají být odborným poradcem, který má za cíl je vést v jejich začlenění do společnosti. Díky transformaci dětských domovů jsou nároky na imitaci rodinného prostředí a tím i nároky na sociální a psychickou odolnost vychovatelů podstatně větší (Škoviera, 2007).

2.2.1 Specifika dospívání v dětském domově

Za dospělého v rámci společnosti považujeme člověka samostatného a zodpovědného za své chování vůči ostatním a za své činy a rozhodnutí. Éra dospívání je charakteristická především změnami požadavků, které na jedince začínají být kladeny. Transformující charakter dospívání klade na jedince i jeho okolí nové nároky, což v případě jejich nezvládnutí vyvolává konflikty, které způsobit krize v životě mladého dospělého (Helus, 2018). Právě v tomto nelehkém období plném změn se u jedinců v dětských domovech očekává, že zařízení opustí a začnou budovat svůj samostatný život. Předpoklad pro zvládnutí nových životních situací, jimž mladý dospělý sám čelí poprvé, jsou předešlé zkušenosti získané od dospělých osob v dětství. Lidé vyrůstající v podnětně nedostatečném prostředí, jejichž zázemí vykazuje známky citové deprivace, se zvýšenou pravděpodobností selžou při zvládnutí role dospělého (Vágnerová, 2000).

Pro jedince z dětského domova je tento přechod tak obzvlášť obtížný, vzhledem k nežádoucím zkušenostem se vzory chování svých biologických rodičů a nefunkčními vztahovými modely. Celkový proces přijetí role dospělého je ztížen rizikem přenosu negativních zkušeností do jejich chování a fungování. Odpovědnost a omezení pojící se s rolí dospělého, je pro mnoho jedinců nepřitažlivé, tím spíše tak pro lidi z dětských domovů. Doba osamostatnění sebou přináší ekonomickou odpovědnost a schopnost vykonávat sebeobslužné úkony. Pro člověka žijícího dlouhodobě v dětském domově to může představovat radikální změnu od jeho nynějšího způsobu fungování, není tak překvapivé, že je toto období často zdrojem stresu a úzkostí (Vágnerová, 2007).

U mladých dospělých navíc může docházet k rozporu mezi fyzickou a sociální zralostí, kdy jedinec prochází pocity zmatenosti a nejistoty (Langmeier, Krejčířová, 2006). Nezpracované

vnitřní traumata a nespokojenost se svým zevnějškem, mohou vést mladého člověka k emočnímu odstupu od lidí. Pro jedince vyrůstající v prostředí dětského domova je emoční odstup a emoční plochost poměrně častý jev, s následnými poruchami v emoční a citové oblasti. Člověk v období mladé dospělosti by měl být schopný navázat dlouhodobý intimní vztah, avšak bez adekvátních vztahových vzorů dochází k narušení v navazování emočně hlubších pout (Jedlička, 2017, s. 210). Pro mladé dospělé opouštějící dětský domov je tudíž obtížné navázat adekvátní zdravý partnerský vztah, často se tak jejich hledání lásky projevuje promiskuitou či celkovým odmítáním intimity (Jedlička, 2004). Krize s intimitou může vyvolávat pocity méněcennosti, agresivity a celkovou krizi identity u dospělého jedince. U osob vyrůstajících v dětských domovech se taktéž často potýkáme s odmítáním autority a neznalostí společenských pravidel. Vzhledem k dlouhodobému nenaplňování jejich potřeb, je častým jevem u těchto jedinců neschopnost vzdát se svých vlastních potřeb v situacích, kdy je to od nich vyžadováno. Jedinci tak mají tendence chovat se impulzivně a neohleduplně, což může mít za následek nezvratné změny v jejich životě (Vágnerová, 2012). Jedinci vyrůstající v prostředí dětského domova vykazují nižší stupeň odolnosti vůči tlaku a stresu, jejich schopnost zvládat krizové situace je tak od lidí vyrůstajících v rodinném prostředí značně omezená. K této problematice se řadí i zvládání školních povinností, kde se projevují obtíže ve zvládání požadavků a nároků stanovených školou. Nezvládnutí školního tlaku je demotivuje v přípravě na budoucí povolání a často dosahují nedostatečné kvalifikace pro většinu zaměstnaní. Čímž se značně omezuje jejich budoucí uplatnění na trhu práce a jejich možnosti míry osamostatnění se (Hartl, Hartlová, 2015).

3 PŘIPRAVENOST MLADÝCH DOSPĚLÝCH NA ODCHOD Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ

„Odchod z dětského domova představuje pro každého, kdo v něm prožil část svého dětství, významný a emočně náročný okamžik, který se často pojí s obavami z budoucnosti. První kroky mimo zdi zařízení s sebou přináší nejen kýžený pocit svobody, ale i odpovědnost za vlastní život.“ (Kusá a kol., 2017)

Pro mladé dospělé opouštějící institucionální zařízení je proces odchodu do samostatného života v mnoha aspektech výrazně odlišný od přípravy na osamostatnění se v rodinách. Klíčový rozdíl spočívá v plánování odchodu a systematické přípravy na něj. V rámci rodiny probíhá příprava na samostatný život průběžně, neorganizovaně a k osamostatnění dochází samovolně s průběžnou asistencí rodiny. Zároveň mladý dospělý v rodině většinou odchází za předpokladu, že se cítí připraven. Jedinci v ústavním zařízení však zpravidla odcházejí bez ohledu na to, cítí-li se připraveni, či nikoliv (Běhounková, 2012). V obou případech si mladí lidé prochází významnými společenskými a osobními změnami, které přetváří jejich dosavadní způsob života. Klíčové je aplikovat vhodné podporující činnosti, které jim pomohou v přípravě na nově vzniklé požadavky a povinnosti spojené s nabytou nezávislostí. Jedná se o takzvaný proces sociální transformace, jimž si každý jedinec připravující se na osamostatnění prochází a rozdělujeme ho do tří na sebe navazujících fází. Jedná se o fáze: postupného opouštění, samotného přechodu a začlenění se do nového sociálního stavu samostatného života. Pokud se má mladý dospělý lépe adaptovat a připravit na samostatný život po odchodu z DD, měl by si všemi třemi fázemi projít postupně v průběhu několika let. Bohužel v prostředí ústavní výchovy se často jedná o náhlý odchod ze zařízení, kdy se všechny fáze sociální transformace musí sjednotit v jednu, což značně snižuje úspěšnost jedinců začlenit se do společnosti po odchodu z DD (Stein, 2008). Díky dlouhodobé práci vychovatele s jedincem, je možné docílit úspěšné sociální transformace a maximalizovat tak potenciál mladého dospělého na úspěšné zařazení do společnosti. K tomu jsou však zapotřebí i další doplňující faktory, jako je stálá emocionální a materiální podpora (Kusá a kol., 2017).

Stein (2008) taktéž přináší zajímavým koncept typologií jedinců opouštějící ústavní zařízení, který je postaven na základě výzkumů zabývajících se stupněm odolnosti a jedince dělí do tří skupin. První skupinu tvoří tzv. „úspěšně posouvající se“ (moving on). Jedná se o jedince, kteří pravděpodobně zažili ve svém životě stabilitu a dlouhodobý bezpečný vztah, ve kterém si vybudovali jistou míru důvěry a porozumění, a proto se nepotýkají s problémy odpoutat

se a vést nezávislý život. Jejich příprava na odchod byla postupná a dlouhodobá, DD opouští až v pozdějším věku a jsou tak i lépe vybaveni znalostmi a dovednostmi potřebnými pro úspěšnou adaptaci na samostatný život. Na samostatný život se těší a jsou schopni lépe si naplánovat, jak svých představ dosáhnou. Dokážou vyhledat a využít nabízené pomoci a často udržují kontakt s bývalými vychovateli. Druhá skupina zahrnuje jedince označené jako „přeživší“ (survivors). Tito lidé zažili v životě více nestability a narušení. Častěji opouštěli zařízení v mladším věku, s nižším nebo žádným stupněm vzdělání oproti jedincům z první skupiny. Bývají nezaměstnaní, či mívají zkušenosti s nekvalifikovanou, příležitostnou, krátkodobou a méně placenou prací. Jsou ohroženi bezdomovectvím a zažívají problémy v osobních vztazích. Sami však považují svou životní situaci za možnost být dospělejší a soběstačnější, i když paradoxně u nich dochází k vysokému stupni závislosti na externí pomoci sociálních služeb, agentur atp. Třetí skupinou jsou „oběti“ (victims), přičemž ti jsou ze všech skupin jedinců opouštějící ústavní zařízení nejvíce znevýhodněni. Měli nejkodlivější rodinné prostředí i zkušenosti a ústavní zařízení jim nebyla schopna kompenzovat, ani jim pomoci překonat jejich traumata. Tito jedinci se vyznačují mnohými problémy, přičemž se jedná většinou o děti, které se do dětského domova dostaly již v raném věku a nevytvořily si žádnou jistou citovou vazbu. V době opuštění dětského domova jsou šance na úspěšné začlenění velmi malé. Definuje je široké spektrum složitých potřeb, které jim pravděpodobně nemohou pomoci zabezpečit ani žádné služby následné péče. Stávají se z nich nezaměstnaní, bezdomovci a je u nich vysoké riziko izolace od ostatní společnosti a osamělosti (Stein, 2008)

3.1 Legislativní rámec procesu přípravy na vstup do života

V České republice se momentálně nachází 142 dětských domovů, ve kterých žije okolo 6345 dětí a mladých lidí (Kolik žije dětí v dětských domovech, NFVK, © 2019). Každým rokem čeká odchod z těchto zařízení přibližně 1000 dětí. I přes to v České republice neexistuje žádný manuál či metodika, která by sjednocovala a jasně vymezila proces přípravy mladých lidí na odchod z dětských domovů (Štenclová, 2018). Legislativa o odchodu plnoletých jedinců z dětských domovů hovoří jen stroze a bere v potaz především jedince od věku 15 až 26 let. Jejich příprava na odchod je však brána jako součást individuálního plánu rozvoje, a není tak vymezená jako samostatný proces s jasně danými cíli a postupy. A tak čistě záleží na jednotlivých zařízeních a personálu, jak přípravu na odchod z DD pojmu a jakým aspektům budou věnovat největší pozornost (Běhouňková, 2012)

Legislativa se u dětí ve věku nad 15 let především zaměřuje na přípravu pro budoucí povolání. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů; dává možnost dětem zůstat v dětském domově i po dovršení zletilosti, ale pouze za předpokladu, že se budou soustavně připravovat na budoucí povolání. V této situaci jedinec uzavírá smlouvu s ředitelem či ředitelkou zařízení, kdy je plně zaopatřen dětským domovem, a to nejdéle do 26 let věku dospělého. Což poskytuje jedinci prostor pro dokončení studia a získat lepší pracovní uplatnění. Běhounková (2012) však uvádí, že dle statistik drtivá většina jedinců opustí DD okamžitě po dovršení plnoletosti. Vyhláška č. 438/2006 Sb. kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ustanovuje možnost v zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte zřízení jedné nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny pouze děti starší 16 let, při splnění podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení. V případě, že se jedinec rozhodne opustit DD nebo dovrší věkové hranice, informuje vedení zařízení, které musí šest měsíců před propuštěním informovat příslušný obecní úřad.

3.2 Proces přípravy na odchod z dětského domova

Proces přípravy na odchod dítěte by měl začít v momentě, kdy je jedinec přijat do zařízení. Dětské domovy mají povinnost vytvořit program rozvoje osobnosti dle zákona č. 109/2002 Sb. a vyhlášky 439/2006 Sb. Tvorba individuálního plánu rozvoje osobnosti je komplexní proces. Pověřený pedagogický pracovník po příchodu dítěte do zařízení zpracuje plán na základě diagnostické zprávy a samotného pozorování dítěte. Na jeho tvorbě se především podílejí kmenoví vychovatelé ve spolupráci s ředitelem zařízení. Ustanovený plán má půlroční účinnost a je opakovaně kontrolován, zda naplňuje své cíle. Individuální plán je aktualizován každý školní rok po celou dobu pobytu dítěte v DD, je tak přizpůsobený k specifickým potřebám jedince ve všech fázích jeho pobytu v zařízení. Rieger (2008) tyto plány označuje jako vstupní dohodu, jedinci jsou s plánem podrobně seznámeni a mají možnost se podílet na jeho vytváření a stanovení cílů. Měl by být pro všechny srozumitelný. Během samotného pobytu dítěte v dětském domově je důležitým krokem při procesu přípravy na odchod ustanovení takzvaného klíčového pracovníka. Zvolený pracovník tak slouží během celého procesu jako opora pro dítě při plánování osobních cílů, naplňování zájmů a potřeb. To vede k vybudování pozitivního vztahu s autoritou v zařízení a

k uspokojování emočních potřeb dítěte (Běhounková, 2012). Cílem během této fáze je trénovat sociální dovednosti, poskytovat karierní poradenství a motivovat v oblasti profesní přípravy. Tento úkol je stěžejní, jelikož děti často pocházejí z prostředí, kde je vzdělávání na spodních příčkách v žebříčku hodnot. Vychovatelé musí vynakládat úsilí motivovat jedince k řádné školní docházce a k soustavné školní přípravě. V této oblasti je tak hlavním úkolem vychovatelů podpořit děti při plnění školních povinností a při výběru sekundárního vzdělání, což vede k lepším možnostem zajištění vlastního příjmu po odchodu a k finanční nezávislosti (Matoušek, Pazlarová, 2014). Dalším dlouhodobým cílem je naučit jedince hospodařit s penězi, to se samozřejmě odvíjí od věku a schopnosti konkrétního dítěte. Je však důležité v této oblasti pracovat již od začátku umístění jedince do dětského domova (Běhounková, 2012). Děti v dětském domově dostávají měsíčně kapesné, se kterým se mohou učit hospodařit za pomoci svých vychovatelů. Pro děti od 15 let je možnost vydělávat si brigádami, prostřednictvím kterých si zvykají na pracovní řád, povinnosti a získávají schopnost hospodařit s větším obnosem peněz. Finanční gramotnost je podstatnou dovedností pro jedince opouštějící ústavní zařízení, jelikož se mladí dospělí po odchodu z DD dostávají do finanční tísně, kterou často řeší nevýhodnými půjčkami nebo v horších případech trestní činností. To vede k jejich zadlužení, k exekuci či k sociální exkluzi (Rotreklová a kol., 2009).

Běhounková (2012) stojí za názorem, že poslední fáze by měla probíhat po samotném opuštění zařízení. Mladý člověk stojí před rozhodnutími a situacemi, se kterými se doposud nesešel a nemá tak potřebné vědomosti a zkušenosti je správně řešit. Samostatné fungování po opuštění DD se tak stává extrémně složité, což může vést ke ztrátě motivace o zařazení se do společnosti. Proto je důležité, aby měl jedinec možnost obrátit se na průvodce či oporu. Běhounková (2012) navrhuje vytvoření navazující ambulantní služby, se kterou by byli jedinci seznámeni v průběhu pobytu v DD. Náležitosti pojící se s první etapou po odchodu jsou často pro mladé lidi dezorientující, jedná se tak o období, kde potřebují nejvíce podpory, a to především v oblasti poradenství. Tato služba by měla fungovat za podmínek aktivní spolupráce a pravidelného monitorování postupného progresu a k jejímu ukončení dojde po naplnění předem stanovených cílů.

3.3 Možnosti následné podpory jedinců po odchodu z dětských domovů

Opuštění zařízení a přechod do samostatného života klade vysoké nároky na adaptabilitu jedince, jeho citovou stabilitu a kritické myšlení. Následná podpora by tak měla být funkční součástí programu přípravy jedince na odchod a zařazení do společnosti (Běhounková,

2012). V České republice je počet a rozhraní služeb následné podpory nabízených pro jedince odcházející z dětských domovů podstatně omezen a často neodpovídá specifickým potřebám mladých dospělých. Přestože existují podpůrné služby a finanční asistence, nelze tento systém považovat za zcela dostatečný (Matoušek, Pazlerová, 2010). Výše uvedený Zákon č. 109/2002 Sb. ustanovuje povinnost poskytovat poradenské služby jedincům po opuštění zařízení institucionální výchovy, avšak jedná se o vágní formulaci, která neudává konkrétní formu, obsah či rozsah této služby. Často tedy není jasné, kdo jí má poskytovat a za jakých podmínek, čímž nedosahuje potřebné úrovně, aby efektivně jedince podporovala (Běhounková, 2012).

Mladý dospělý má vždy při odchodu z dětského domova právo na odchodné, jenž slouží na zajištění základních náležitostí pojících se k samostatnému bydlení. V případě, že hodnota odchodného od zařízení byla menší než 25 000 Kč, má taktéž nárok na jednorázový zaopatřovací příspěvek v plné výši, v hodnotě 25 000 Kč. Pro mladé lidi opouštějící ústavní péči je taktéž možnost využít opakující se zaopatřovací příspěvek, t.č. v hodnotě 17 250 Kč, avšak pouze v případě, že je jedinec nezaopatřený a nadále se připravuje na budoucí povolání. Taktéž musí ve spolupráci s kurátorem vytvořit individuální plán (Jůzová Kotalová, © Ministerstvo práce a sociálních věcí). Možnost bydlení jedincům po odchodu z dětského domova nabízí sociální služba „Dům na půl cesty“. Jedná se o jedinou sociální službu specificky zaměřenou na jedince opouštějící ústavní nebo ochrannou výchovu, a to především na jedince do 26 let věku. V zákoně 108/2006 Sb. o sociálních službách, jsou tato zařízení vymezena jako služba sociální prevence, jenž obsahuje základní činnosti, jako je poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních zájmů. Primárním účelem těchto služeb je snaha zabránit sociálnímu vyloučení u ohrožených osob a napomáhat jim při překonání jejich nepříznivé sociální situace. Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, více specifikuje základní činnosti poskytované v domech na půl cesty. Možnost ubytování je nejdéle na jeden rok, jedinci si musí v rámci pobytu budovat pracovní návyky a snažit se o zařazení na pracovní trh, taktéž mají povinnost starat se o úklid, praní, žehlení a obstarávání svých potřeb. Jedná se o placenou službu, maximální výše úhrady činí ze zákona 195 Kč denně, včetně provozních nákladů. Podle Běhounkové (2012) se jedná o formu podpory, která je převážně využívána při řešení praktických situací, vycházejících ze samostatného života po odchodu z dětského domova. Nejčastěji úkony pracovníků v domech na půl cesty jsou doprovody na

úřady, podpora při řešení různých životních situací a korespondence se službou sociálního poradenství. Domy na půl cesty tak představují pomyslný mezník mezi životem v dětském domově a samostatným životem mimo zařízení. Největším omezením této služby je nízký počet těchto zařízení. V rejstříku registrovaných služeb je registrováno 24 domů na půl cesty (MPSV, registr poskytovatelů služeb), pro většinu odcházejících mladých lidí z DD je tak služba nedostupná. Na to, že státní sektor dostatečně nepokrývá nabídku následné podpory mladých lidí po odchodu z ústavní nebo ochranné výchovy poukázal i Folda (2009), kdy zjistil, že podstatnější roli zastupují neziskové organizace nežli státem poskytované služby. Neziskový sektor tak poskytuje možnosti, které jsou využitelné pro větší počet dětských domovů, a to v podobě různorodých projektů, programů i peněžitých podpor. Avšak jejich využitelnost je silně ovlivněna přístupem vedení i samotnou lokací zařízení. Navíc část organizací v neziskovém sektoru díky komplikovanému financování trpí značnými omezeními v rámci kompetencí a časových limitů, které mají nastavené pro své projekty. Organizace mezi sebou nekomunikují či jinak soustavně nespolupracují a jejich nabídka může být poněkud nepřehledná. Nedá se tak hovořit o uceleném a koordinovaném systému podpory po odchodu z ústavní nebo ochranné výchovy. Nelze však popřít, že představují významnou součást při vytváření podpůrných prostředků a možností (Folda, 2009).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem diplomové práce je podrobně popsat proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětského domova z pohledů vychovatelů. Z tohoto důvodu byla zakotvená teorie zvolená jako výzkumný design diplomové práci, která nám umožňuje detailní prozkoumání dané problematiky.

Důvodem výběru tohoto tématu jsou velké počty mladých dospělých odcházejících z dětských domovů, jenž nezvládnou přejít do samostatného života, často se potýkají s finančními problémy, neschopnost sehnat nebo udržet si zaměstnání což může vést k sociální exkluzi. Je tak vhodné zaměřit se na přípravu v dětských domovech a zjistit, jak vybavují své klienty do budoucího života. Jako metodu sběru dat jsme zvolily zakotvenou teorii, kdy dosavadní teorii budeme obohacovat o nové poznatky.

4.1 Výzkumné cíle a otázky

Výzkum diplomové práce je realizován kvalitativním přístupem, formou polostrukturovaného rozhovoru.

Hlavním cílem diplomové práce je prozkoumat, jak probíhá proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů.

Na základě výzkumného cíle jsme stanovili **hlavní výzkumnou otázku: Jak probíhá proces připravenost mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů?**

Dále jsem stanovila **dílčí otázky:**

1. jaké možnosti mají dětské domovy pro podporu přípravy mladých dospělých na odchod?

- V této otázce se zaměřujeme na techniky a způsoby jakými jsou mladí dospělí připravováni na odchod z dětských domovů a jak rozvíjí jejich znalosti, dovednosti a návyky potřebné pro samostatný život.

2. Jaké bariéry omezují proces přípravy na odchod z dětských domovu?

- Na základě této výzkumné otázky se snažíme zjistit jaké bariéry se vyskytují v prostředí dětského domova, jenž narušují či omezují přípravný proces.

4.2 Výzkumná technika sběru dat

Jako techniku sběru dat jsme zvolili polostrukturovaný rozhovor. Podle Novotné, Špačka, Šťovíčkové, Jantulové (2019), jde o rozhovor, který má jen z části nastavenou předem stanovenou strukturu. Znamená to, že si výzkumník pro svůj rozhovor připraví otázky, na které se během svého rozhovoru chce ptát – tzv. guide list. Guide list může mít dvě podoby, tematické okruhy osnovy nebo jasně formulované a seřazené otázky. Výzkumník se tak nemusí pevně držet osnovy a může flexibilně reagovat na odpovědi dotazovaného. Mezi výhody tohoto nástroje se řadí, prostor pro dotazovaného na vlastní vyjádření, a možnost výzkumníka spontánně reagovat na nově vzniklá témata, která se během rozhovoru mohou objevit. Techniku polostrukturovaného rozhovoru jsme zvolili z důvodu, že téma je velice široké, a tak je nutné hlubší proniknutí do tématu a získání tak většího množství informací.

Techniku polostrukturovaného rozhovoru jsme zvolily téma je obsáhle a pro jeho správné zachycení je potřeba hlubšího proniknutí jenž nám umožnilo získat potřebné informace. Polostrukturovaný rozhovor byl sestaven se sedmi předem stanovených otevřených otázek, které nám umožnily získat potřebné informace k zodpovězení výzkumných otázek. Rozhovory byly realizovány v období března v prostorách dětských domovů, s pěti vychovateli s průměrnou délkou rozhovorů 30 minut.

4.3 Výzkumný soubor

Záměrný výběr se používá ve výzkumech, kdy je předmětem výzkumu sociální jev či fenomén v určité skupině nebo v lokalitě. Respondenty jsme zvolily dle přede nastavených kritérií. Kdy základním kritériem pro náš výzkum bylo, aby všichni respondenti zastávali v průběhu své praxe pozici vychovatele v dětském domově, a podíleli se tak na procesu přípravy mladých dospělých na samostatný život. Navazujícím kritériem byly podmínka, aby vybraní vychovatelé byli zaměstnáni v dětském domově alespoň pět let a měli tak možnost podílet se na odchodu dítěte z dětského domova. Rozhovory byly realizovány v prostředí dětských domovů po domluvě s vedením zařízení.

V našem výzkumu jsme hovořili s šesti vychovateli ze dvou dětských domovů. Kdy jedna vychovatelka účastnicí se polostrukturovaného rozhovoru nesplňovala podmínku pětileté praxe v dětském domově a její rozhovor nebyl pro účely výzkumu použit. Pro výzkum byli tedy využity rozhovory s pěti vychovateli, kdy dva byli ze dětského domova 1 a tři byli z dětského domova 2. V dětském domove 1 byl realizován rozhovor se zástupcem ředitele jenž má předchozí dvacetiletou praxi na pozici vychovatel, v rámci kódování je označen jako

vychovatel A. Druhou respondentkou z dětského domova 1 je vychovatelka s dvaceti tři letou praxí, jenž v rámci kódování je označena jako vychovatelka B. V dětském domově 2 byl veden rozhovor s vychovatelkou jenž má v dětských domovech dvaceti letou praxi, v kódování je označena jako vychovatelka C. V dětském domově 2 byl taktéž veden rozhovor s ředitelkou zařízení, jenž má čtyřiceti dvou letou praxi v prostředí dětských domovů a z toho třiceti letou praxi na pozici vychovatelky na skupině, v rámci kódování je uvedena jako vychovatelka D. Posledním respondentem je vychovatel s osmnácti letou praxí a v rámci kódování je označen jako vychovatel E.

5 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA DAT

Základním cílem zakotvené teorie je generovat novou teorii, jež bude zakotvená v datech. Výsledná teorie je tak sadou tvrzení o vztazích mezi proměnnými. Zakotvené teorie je tak ideální pro analýzu fenoménů, které se opírají o prožité zkušenosti a pro popsání jevů a procesů (Švaříček a Šedřová, 2007). Z tohoto důvodu byla zakotvená teorie zvolena jako výzkumný design diplomové práce, která se zabývá připraveností mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů. Následná analýza je realizována prostřednictvím tří kódování, které jsou popsány níže.

5.1 Otevřené kódování

Otevřené kódování představuje jednoduchou ale účinnou techniku, jež lze využít v široké škále kvalitativních výzkumů. Postup se skládá z rozdělení textu do jednotek. Jednotka může být vyjádřena slovem, větou nebo celým odstavcem. Kdy následně ke každé vzniklé jednotce přidělíme příslušný kód. Kód je slovo nebo fráze, která vystihuje určitou část v textu a odlišuje jí od ostatních částí. Při otevřeném kódování, které provádíme bez pomoci softwaru, postupujeme tak, že do textu vypisujeme značky a kódy (Švaříček a Šedřová, 2007).

Na základě analýzy texty jsme vytvořily 18 kódů. V dalším kroku jsme rozdělily získané kódy do kategorií, přičemž vznikly čtyři kategorie.

Kategorie	Kódy				
Rozvojové aktivity	Činnost vychovatelů	Možnosti dětského domova	Finanční gramotnost	Chod domácnosti	Spolupráce s dalšími subjekty
Motivace	Motivovanost klientů	Motivace vychovateli	Příprava na povolání	Rozvoj spolupráce	
Odchod z dětského domova	Náležitosti odchodu	Osobnostní předpoklady	Připravenost na samostatný život	Komunikace s domovem	Možnosti následné podpory
Bariéry v procesu přípravy	Rodinné prostředí	Délka pobytu	Legislativní omezení	Organizační nedostatky	Návrhy na zlepšení situace

Tabulka 1 Kategorie otevřeného kódování

5.1.1 Rozvojové aktivity

Obsažené kódy: činnost vychovatelů, možnosti dětského domova, finanční gramotnost, chod domácnosti, spolupráce s dalšími subjekty

Prvním krokem vedoucím k úspěšnému samostatnému životu po opuštění dětského domova je zvolit kdy je vhodný čas začít dítě soustavně připravovat. Vychovatel A považuje za nejvhodnější dobu „*od raného dětství by se mělo dítě připravovat*“ avšak práce s jedincem od raného dětství je možná pouze za předpokladu, že je dítě v tomto období umístěno v dětském domově. Vychovatelka B na to taktéž poukazuje, kdy začátek přípravy na samostatný život dle ní „*probíhá v podstatě tím příchodem toho dítěte*“, s tím souhlasí i vychovatelka D, jenž si myslí, že příprava by měla probíhat „*Od začátku kdy přijde do dětského domova je potřeba ho připravit*“. V mladším školním věku vychovatelé rozvíjí dovednosti a znalosti u dětí převážně formou pozorování a následnou nápodobou dětí, vychovatel A tvrdí že „*to nejdůležitější odkoukávají od té tety*“ k tomu se stejně vyjadřuje i vychovatelka B, která vnímá, že se děti převážně učí „*příkladem těch dospělých vychovatelů*“. Vychovatel E má stejný pohled a tvrdí, že tím jak „*pozorují tety a strejdy, jak fungují a co jim říkají, tak občas to trvá, než si z toho něco vezmou ale vždycky to má vliv*“. Konkrétní úkony, kterých se mladší děti účastní pod vedením svých vychovatelů se převážně týkají zapojování se do chodu skupiny, kdy se dle vychovatelky B „*účastní v podstatě všech aktivit, co se týká třeba nakupování, nějaké vyřizování, když jdeme na poštu*“ nakupování a vaření se děti účastní pravidelně kdy v jednom ze zařízení mají mladší děti na skupině pravidelné samostatného víkendového vaření, při kterém děti podle vychovatelky C mají možnost si vyzkoušet „*napočítat normu, musí se vlézt do rozpočtu, musí si sami uvařit*“ vychovatelka C tak vidí v samostatném vaření příležitost řešit „*běžné úkony, co je pak čekají v běžném životě*“.

Bodem zlomu, který v přípravě na odchod nastává je dle vychovatele C „*kdy jdou studovat střední školu, tak je potřeba se na to víc zaměřit*“. Konkrétnější věkové ohraničení, kdy je potřeba zavést intenzivnější přípravu dospívajícího na samostatný život vychovatelka D stanovuje „*nejpozději bych to viděla v těch šestnácti*“ přičemž se v rámci přípravy zaměřuje především na to „*jak to bylo v rodině, takže vztahy mezi osobami, pohyb v administrativě, jako jsou úřady práce, životopisy*“. Vychovatel A v této fázi přípravy vidí za důležité, aby dospívající „*byli vedeni k samostatnosti*“. V rámci vedení k samostatnosti vychovatelka B popisuje úkoly, jenž dospívající mají nově na starost „*mají donést nějaké potvrzení nebo napsat nějaký dopis*“ a tím pádem „*už jim dáváme tu zodpovědnost*“. Vychovatelka C jako

hlavní oblast přípravy vnímá finanční gramotnost „*čemu se určitě věnujeme je finanční gramotnost*“ finanční gramotnost je jako za nejdůležitější oblast vnímaná i vychovatelem E „*zaměřujeme se především na tu finanční gramotnost*“. Finanční gramotnost a podporování samostatnosti se u dospívajících a mladých dospělých podporuje v rámci prostorových možností daných dětských domovů, přičemž se vyvíjí snaha umožnit co největší míru samostatného fungování. Vychovatel A představuje koncept třetí skupiny, která na místo rodinného způsobu fungování operuje formou garsonek „*na těch garsonkách, bytech pro naše nejstarší, tam si sami si tak zkouší, dá se říct, nacvičit si ten život*“ vychovatelka C zmiňuje možnost „*startovacích bytů, které jsou součástí domovů*“. Dospívající na garsonkách i ve startovacích bytech mají za úkol se obstarávat víceméně sami. Vychovatelka D popisuje blíže, jak funguje život ve startovacím bytě „*dítě dostane finanční limit z toho musí prostě vyžít a koupit si vše co potřebuje, musí to vyúčtovat*“, vychovatelka C k samostatnému fungování dospívajících ve startovacích bytů doplňuje že si sami „*zajišťují si práci prostředky, aby zjistili třeba kolik, jaký prášek stojí, učíme je šetřit s energiemi*“ v rámci pobytu ve startovacím bytě dětem „*Děláme takový jakoby fiktivní účet, aby věděli, kolik za měsíc spotřebovali elektřiny, takže je vedeme k tomu, aby šetřily se světly a třeba i s vodou*“. Vychovatel E popisuje, jakým způsobem provozují samostatné fungování na garsonkách „*Starší děti dostávají obnos peněz, za který si sami nakupují, vaří a pak vyúčtují*“. V obou možnostech tak mají dospívající a mladí dospělí možnost pracovat s obnosem peněz a samostatně s nimi nakládat, jak potřebují. Vychovatel E vidí v samostatném vaření velký přínos do budoucího fungování „*To si myslím, že je hodně naučí, jak se starat sám o sebe, že si musí udělat čas na vaření a nakoupit si věci tak aby je stihli sníst, a prostě rozumět, že když na konci měsíce jim peníze došli tak mají smůlu a musí prostě vydržet do další jakoby výplaty*“ a rozvoj samostatného fungování vidí i v samotných dospívajících a mladých dospělých, kdy zmiňuje, že zprvu si „*nejsou jistí, co zvládnou uvařit a kolik toho zvládnou sníst, ale co mám zkušenosti tak za pár měsíců jsou už samostatní*“.

Dalším způsobem jak se dospívající a mladí dospělí seznamují s finanční odpovědností je prostřednictvím brigád, vychovatel E své svěřence vede k jejich aktivnímu vyhledávání „*chceme, aby měli brigády, snažíme se k tomu v podstatě dotlačit*“ vychovatelka C taktéž zastává postoj, aby její svěřenci měli brigády „*pokud mají možnost si najít brigádu tak je motivujeme k tomu si jí najít*“ v případě, že brigády mají provozuje s dětmi „*takzvaných finančních deníků, aby si děti uvědomovali, kolik to dá práce si peníze vydělat a jak rychle*“.

se dají utratit.“. V zapojení dospívajících a mladých dospělých do pracovního trhu vidí jako pozitivum i vychovatel A „*Starší děti jsou šikovný, protože nám chodí na brigády a fungují nám tady v tom systému, takže tam jsou určitě i nějaké pracovní návyky, povinnost, zodpovědnost, tady k tomu*“. Vychovatel A dále rozebírá, jakým způsobem s dětmi, jež vydělávají prostřednictvím brigád, rozebírá finanční gramotnost a zodpovědnost „*snažíme se nějak v povědomí těch dětí prostě dostat, co všechno ten život obnáší. Je to nájem, strava, oblečení, volný čas co do toho balíku za ten měsíc, co si vydělá, musí zahrnout, aby vědělo, co si může dovolit utratit. V nejlepším případě ještě z té částky ještě něco uspořit do budoucna, jako nějak s tím hospodařit, aby se nedostali jako do problému*“. V rozvoji finanční gramotnosti napomáhají i další instituce, s kterými dětské domovy spolupracují, o společných projektech mluví vychovatelka D „*Máme tady projekty, zúčastňují se různých projektových záležitosti, ať už z nadací anebo taky máme i my konkrétně provázející schůzky tady přímo na domově*“. Vychovatelka C doplňuje, jaké možnosti spolupráce s dalšími subjekty využívají v jejich domově, kdy se „*snažím sehnat externisty, kteří by nám udělali přednášku, co se týče půjček, splátek, úroků, aby do toho taky viděli. A potom je čeká praktická část, kdy se budou snažit s určitým obnosem využít*“. Kromě přednášek zabývající se finanční gramotností využívají dětské domovy i nadačních příspěvků v dalších oblastech přípravy na odchod z dětských domovů. Vychovatelka D poukazuje, že finanční příspěvky využívají i na „*Studijní přípravu zvyšujeme doučováním, tam využíváme nadačních příspěvků, které garantujeme třeba příspěvek od Terezy Maxové. Takže děti se chodí vzdělávat tady mimo dětský domov*“. Vychovatelka C následně jmenuje, s jakými nadacemi spolupracují „*My hodně spolupracujeme s nadacemi Dejme dětem šanci, Podané ruce, Nadace Terezy Maxové, Klausovi, nadace Havlů, defacto téměř se všemi, které napomáhají dětským domovům*“. Mimo nadací spolupracují dětské domovy i s úřady práce, jak zmiňuje vychovatelka C „*samozřejmě spolupracujeme s úřady práce*“, které pokrývají další důležité oblasti, vychovatel A zmiňuje, pro jaké účely spolupráci využívají „*Máme tady vlastně i program, kdy můžeme spolupracovat s úřadem práce, kde se jako řeknou všechny ty věci, co se po uchazeči o zaměstnání chce a očekává*“. Dětský domov, ve kterém působí vychovatelka D, naváže i příležitostnou spolupráci se školami v rámci „*jazykového vzdělávání, tak když se nám podaří v rámci spolupráce s univerzitou ve Zlíně studenta, co je rodilí mluvčí tak tam se snažíme uspět, aby ten rodilí mluvčí docházel tady a namotivoval*“ dle ní je důležité, aby vše „*nebylo s vychovatelem*“ tento názor zastává i vychovatelka C „*myslím si, že ty děti to i víc baví, když to pro ně dělá někdo odjinud, když pořád nejsou tety*“.

Hlavním cílem komplexní přípravy jedince na odchod z dětského domova je dle vychovatele A *“snažit se, aby z dětského domova vyšla taková osobnost, která je schopná splňovat požadavky náročného dnešního světa“* důležitost rozvoje osobnosti jednice vnímá i vychovatel E, jenž se snaží u svých svěřenců zajistit *„přípravenost, aby byli prostě schopni si najít práci, byli výdělečně schopni, a to jsou aspekty, které se snažíme rozvíjet už od začátků, co děti nastoupí do domova“*. Rozvoj sebeobslužných činností a finanční gramotnosti se řadí mezi přední zájmy v rámci přípravy na odchod z dětských domovů, vychovatelé však neopomíjejí ani rozvoj charakteru a osobnosti.

5.1.2 Motivace

Obsažené kódy: motivace vychovateli, motivovanost dospívajících, příprava na povolání, spolupráce

Motivace je hnací silou, jež nás žene k dosažení vytyčeného cíle. Motivace v procesu přípravy na odchod tak hraje rozhodující roli, jelikož předurčuje, jak budou dospívající a mladí dospělí využívat možností poskytované dětským domovem. V případě, kdy u dětí chybí motivace rozvíjet se pod vedením svých vychovatelů a odmítají se podílet na rozvojových aktivitách, jejich celková připravenost na odchod z dětského domova se snižuje. Toho jsou si vědomi i pracovníci v dětských domovech, kdy vychovatelka D potvrzuje, že pro dosažení kvalitního rozvoje děti *„musí hlavně chtít“* k tomu se podobně vyjadřuje i vychovatel E, jenž konstatuje *„myslím si, že hodně je to na těch dětech“*. Motivovanost dětí aktivně se připravovat na samostatný život významně ovlivňuje i volbu jejich sekundárního vzdělání a celkový postoj ke studiu. Výběr střední školy nebo odborného učiliště ovlivní životní dráhu jedinců po jejich odchodu, jelikož vzdělání jim otevírá více možností uplatnit se na pracovním trhu. Tuto skutečnost se svým svěřencům snaží vysvětlit i vychovatel A *„Jedna z těch prvních otázek je jaké máte dosažené vzdělání, takže snažíme se, aby ty děcka věděli a nepodceňovali to“* jeho cílem je tak *„aby děti měli v podvědomí, že vzdělání je v dnešní době opravdu jako velmi důležité“*. Nástup na střední školu nebo odborné učiliště musí doprovázet komunikace se samotným dítětem, vychovatel E se svými svěřenci tuto diskusi vede *„už na základní škole, hlavně na tom druhém stupni“*. Při výběru vhodné školy pro dospívající jedince je podle vychovatele E nutné přihlížet *„jaké mají známky a důležité je taky nějaké jejich touhy a přání co by chtěli studovat“* mimo školních výsledků pro vychovatelku C je důležité *„aby si to dítě vybralo tu školu samo, aby ho bavila a abychom ho motivovali“*. Výběr školy v rukou samotných dospívajících přenechává i

vychovatel A „*umožníme dítěti nastoupit na střední školu s maturitou, samozřejmě*“, avšak upozorňuje na potenciální problémy, které mohou v této situaci nastat „*dítě má někdy takové nadsazené ideály, co by chtělo v životě studovat a neodpovídá to jeho možnostem*“ vzniká tak situace kdy občas „*musí dítě slevit ze svých požadavků a přechází na učební obor, a končí vlastně s výučním listem*“. Stejný názor zastává i vychovatelka B, jenž hovoří o tom, že se jí „*osvědčilo to, že je třeba vždycky přihlídnout k těm schopnostem a dovednostem toho dítěte a vybrat mu takovou školu, kterou on zvládne*“ snaží se tak předejít situaci kdy se dítě „*trápí se tam a má pětky a pak se to samozřejmě i promítne na jeho psychice na jeho zdravý a pak nechce do té školy chodit, má různé výmluvy, utíká do nemoci*“ díky čemuž ztrácí jedinec motivaci dosahovat dobrých školních výsledků. Omezením, kterému čelí vychovatelka D, jsou mimo vysoké ambice i neovlivnitelné předpoklady některých dětí „*Máme děti se sníženým intelektem, které se vzdělávají v takzvaných paragrafovaných školách*“ v těchto případech se i přesto vychovatelka D snaží „*aby si dodělali alespoň střední vzdělání praktické, aby mohli potom dělat alespoň pomocné práce*“. Vzdělání vychovatelka D považuje za zásadní, proto je jejím „*cílem je, aby měli co nejvyšší vzdělání, proto je motivujeme neustále do kola, aby měli dobré výsledky ve škole*“. Podobný postoj zastává i vychovatelka B „*snažíme se o co nejlepší vzdělávání*“ je však zastáncem, že vzdělání nemůže být „*na úkor toho, aby se dítě jako by trápilo*“.

Problém, jenž se těžko dá ovlivnit, nastává v případě, kdy dospívající neprojevuje ochotu se podílet na přípravném procesu. Vychovatel A popisuje situace kdy „*dítě argumentuje tím, že chce být třeba zedník nebo kuchařkou a stačí jim to*“. Nejčastějším případem, kdy je proces přípravy přerušen, je nabití plnoletosti dospívajících. Vychovatelka C poznamenává, že v „*osmnácti ty děti prostě chtějí odejít*“ tím pádem jim je „*jedno jestli jako dostudují nebo ne*“. Stejný problém spatřuje i vychovatelka D kdy se dle ní „*často stává, že dítě má osmnáct má třeba půl roku, aby dodělalo učňovské zkoušky a prostě od nás odejde a ty zkoušky nedodělá čili to vzdělání nemá*“ svůj výrok doplňuje, že se převážně jedná o jedince „*kteří mají pocit, že jsou na dětském domově za trest*“. Vychovatelka B vysvětluje, jak neochota nově plnoletých zůstat v prostřední dětského domova ovlivňuje jejich budoucí uplatnění na trhu práce „*jak mile se rozhodnou, že odejde v osmnácti a škola není ukončená tak v 99 % případů jí nedokončí a vykašle se na to*“ díky čemuž odchází mladí dospělí pouze se základním vzděláním. Vychovatelé vynakládají snahu mladé dospělé udržet v dětském domově co nejdéle, minimálně do doby, kdy získají maturitu nebo výuční list, vychovatelka B to vidí jednoduše „*myslím, že čím déle tím lépe*“ vychovatelka D též vnímá prodloužený pobyt v dětském domově jako pozitivum „*Ten dětský domov je pro ně příležitost, protože ta*

rodina jim to nemůže dat, to, co jim dá dětský domov“ největší výhodou, jenž dětský domov svým svěřencům poskytuje, je dle ní „finanční zázemí a mohou si tak dodělat jakékoliv vzdělání“. Možnostmi, které dětské domovy poskytují, se snaží motivovat mladé dospělé i vychovatelka C „jsme schopni podporovat naše děti, když jsou třeba studijní cesty do zahraničí, výměnné pobyty tak takhle je motivuju. Ty peníze jsme schopni na to získat a narovinu at' využívají možnosti, které jim ten dětský domov může dát“ kromě výletů do zahraničí se snaží mladým dospělým navrhnout i jiné alternativy, tak aby měli možnost trávit čas mimo prostory dětského domova „Můžou být na kolejích, můžou být na intru, můžou využít startovák“. Vychovatel E taktéž vynakládá snahu motivovat své svěřence k prodlouženému pobytu v domově dle něho „Hlavní je u těch dětí najít co je motivuje, podporovat v nich to snažení“ dle vychovatele E je hlavní uvědomit si že „Na každé dítě pasuje něco jiného, takže je potřeba to dítě přechíst a našít na něho ten plán rozvoje. Některé děti třeba hodně slyší na peníze, tak u nich je dobré jim vysvětlit, že bez vzdělání moc peněz nevydělají. Některé děti by i mohly být úspěšné ve škole, ale jsou líné, nechce se jim sedět a připravovat se do školy. Tak tam pracujeme zase jinak“.

Vychovatelka B dodává, že problém mladé dospělé motivovat k aktivitě v rámci přípravy na odchod z dětského domova se netýká pouze oblasti školní, ale i dalších rozvojových aktivit „Kolikrát se chodí na nějaké exkurze, na nějaký přednášky a ty děti o to nemají zájem, a přitom by se tam hodně dověděli“. Vlastní motivace a ochota je dle vychovatelky B zásadní v rámci přípravy mladých dospělých na odchod „Nikoho do ničeho nemůžeme nutit je to prostě o jejich ochotě“. Vychovatelka D konstatuje že „Pokud to dítě ale to nepochopí a v osmnácti tady práskne dvěma, tak my ztrácíme vliv“. Přestože dětský domov a vychovatelé se snaží dospívajícím a mladým dospělým vytvářet vhodné prostředí pro přípravu na budoucí samostatný život, jejich osobní motivace a ochota využívat poskytované příležitosti zásadním způsobem určuje míru jejich připravenosti na odchod z dětského domova.

5.1.3 Odchod z dětského domova

Obsažené kódy: možnosti následné podpory, náležitosti odchodu, komunikace s domovem, osobnostní předpoklady, připravenost na samostatný život

Odchod z dětského domova se odvíjí od trvání přípravy na povolání, vychovatel E svými slovy konstatuje že „Děti tady jsou do té doby, než studují, jakmile přestanou studovat tak z tady musí odejít“. Vychovatelka D doplňuje, že dle zákona „dítě tady může být do dvaceti šesti, ale musí mít status nezaopatřeného dítěte“. V moment, kdy dítě čeká odchod

z dětského domova, začnou vychovatele jedince intenzivně připravovat na samostatný život, kdy především řeší otázku možností ubytování. V dětském domově, ve kterém pracuje vychovatelka B, se mladých dospělých dle její výpovědi „*vždycky ptáme, jestli má on sám nějakou představu, kde chce bydlet, jak chce bydlet*“ kdy doplňuje, že situace „*je potřeba to řešit individuálně*“. Vychovatelka C se svými svěřenci taktéž těsně „*před tím samotným odchodem, zajišťujeme dětem i bydlení*“ a uvádí, že se nikdy nestává aby „*je vyhodily ven jen s igelitkou*“. Způsobem, kterým se otázka bydlení řeší se odvíjí od více faktorů, jedním z nich je dle vychovatelky D „*s jakou finanční částkou od nás to dítě odchází*“ jelikož existují situace, kdy jsou v dětském domově „*děti, co mají sirotčí důchod tak ty třeba odchází a mají třeba i přes milion*“ a naopak nastávají situace „*když odchází dítě nemajetné a nemá ani možnost že by mu rodiče platili výživné, což se sice moc neděje, ale občas nastává i taková situace*“.

Finanční vybavenost tak hraje roli při možnostech, jež se mladým dospělým po odchodu otevírají. Přesto že všechny děti neodchází se stejným kapitálem, dětské domovy obstarávají, aby žádný mladý dospělý neodešel zcela bez prostředků. Vychovatelka C hovoří o tom, že mladí dospělý „*můžou dosáhnout až 25 000Kč na odchod*“ částka se určuje na základě předem stanovených parametru, kde se posuzuje „*kam ty děti odchází, a jestli mají dostudované*“ svojí roli hraje i délka pobytu v dětském domově. Finanční možnosti mladých dospělých tak určují, do jakého prostředí se odebírají po skončení pobytu v dětském domově. Vychovatelka D stanovuje tři možnosti, kam mladí dospělý odchází po ukončení pobytu v dětském domově „*tak buď odchází k rodičům, tím pádem tam se neřeší bydlení, odchází do domu na půl cesty anebo jim hledáme, když je tam ta možnost, hledáme možnosti pronájmu*“. Dle vychovatele A samostatné bydlení je pro mladé dospělé atraktivní jelikož „*jsou samostatní, můžou se rozhodovat a nemusí tam být jako pod dohledem z té třetí strany, protože dost už si toho zažily třeba v dětském domově*“ volbu jít žít samostatně dle zkušeností vychovatelky B hodně ovlivňuje, zda mladý dospělý „*má nějakého partnera se kterým si třeba plánuje nějakou budoucnost, tak to většinou bývá tak, že si spolu to nějak naplánují*“ situace kdy odchází mladí dospělý bydlet samostatně nastává především „*když už jsou starší třeba přes těch dvacet tak si třeba hledají spolu bydlení*“. Vychovatel E se k partnerským vztahům dětí taktéž vyjadřuje, přičemž si též myslí že „*Dobré je, když už mají nějakého partnera nebo partnerku, kdy spolu už mají delší vztah a chtějí jít bydlet spolu. Že na to nejsou sami, mají tu oporu jak finanční, tak i potom emoční*“.

V případě že se mladý dospělý rozhodne odejít žít na vlastní pěst, vychovatelé vynakládají snahu co nejlépe je do nového bytu vybavit. Vychovatelka B *„Oslovuje nadace, které poskytují startovací balíček, pokud dítě odchází do samostatného bydlení, tak mu pošlou balíček, kde jsou základní věci hygienické, do kuchyně, na úklid a takové věci, takže to samozřejmě pomůže“* spolupráci s nadacemi má navázanou i vychovatelka C, která taktéž využívá podporu od nadací *„které poskytují startovací balíčky“*. Vychovatelka C doplňuje, že s nadacemi *„spolupracujeme už během pobytu a pak u některých, když mají děti zájem a zajímají se tak pokračuje ta spolupráce i po odchodu“* o stejné možnosti hovoří i vychovatelka B *„No tak já, co mám teda informace tak jako děcka, co využívali podpory od nadace Dejme dětem šanci nebo nadace Terezy Maxové tak využívali jejich podpory i po odchodu, protože to lze. A samozřejmě jim to doporučuju, protože jakákoliv podpora pro tady tyto děti po odchodu z dětského domova je dobrá, protože to není jednoduché“*. Možnosti, jak mladého dospělého vybavit a ulehčit mu vstup do života jsou, přesto nastávají situace, kdy mladý dospělý není zcela připraven odejít do vlastního ubytování.

Pro tyto jedince je určená služba dům na půl cesty, jenž je poskytována osobám do dvaceti šesti let a dle vyjádření vychovatelky B je vhodná v případě *„pokud to dítě se necítí na to, aby se samostatné v dospělém světě pohybovalo“*. Jedná se o službu, o které jsou všichni vychovatele informováni, přičemž názory na její efektivitu se rozcházejí. Vychovatelka C dům na půl cesty nevidí jako variantu, kterou by aktivně doporučovala svým svěřencům *„mám trošku problém s tím, když děti chtějí odcházet do domů na půl cesty, protože nemám dobré zkušenosti“* její hlavní výtkou je že *„Tam stačí, aby jeden naučil ty mladé dospělé, jak jde obejít zákon, že nemusí pracovat a nemají tam všichni takové návyky, jaké by měli mít“*. Domy na půl cesty podle vychovatele A nejsou populární možností ani mezi mladými dospělými *„No tak to je to nejmenší, co oni využívají dům na půl cesty“* důvodem se podle vychovatele A zdá být *„protože se jim většinou zdá, že tam jsou pořád tak organizování“*. Vychovatelka B tvrdí že domov na půl cesty využívají především z toho důvodu, *„že nemají jinou možnost, nemůžou najít práci nebo tam nevydrží“* své zkušenosti s využíváním domů na půl cesty shrnuje takto *„No tak za tu dobu, co já jsem tady, za těch 23 let, tak jsme vlastně tam umísťovali asi jen čtyři děti a skoro všechno kluci, a to dopadlo špatně“*. Vychovatelka B taktéž blíže objasnila, jak probíhá proces přechodu do domu na půl cesty *„když se dítě převáží do domu na půl cesty tak je v podstatě všechno zajištěné, to dítě si koupí jen svoje potraviny a hygienické potřeby. Takže když tam přijde tak se zaplatí, myslím si, že je to čtyři tisíce na první měsíc a zbytek peněz se dá té v podstatě paní vychovatelce, která to řídí“*

vychovatelka B taktéž zmiňuje určitou podobu mezi domovem na půl cesty a dětským domovem ze kterého mladý dospělý odchází „*Je to hodně podobné jako tady v domově jen tam dítě má volnější pravidla*“. Dle vychovatelky B pobyt v domech na půl cesty nemá dlouhého trvání „*většinou to dopadne tak, že to dítě z tama třeba po týdně odejde, to se nám stalo skoro u všech těch chlapců, a prostě odejdou, nelíbilo se jim tam, asi možná protože tam jsou pod nějakým dozorem*“. Přerušeni spolupráce mezi domem na půl cesty a mladým dospělým je tak dle vychovatelky B vlastní rozhodnutí samotných jedinců „*jelikož je dospělý tak má svobodnou vůli a právo odejít, kdy se mu zachce*“. Avšak vychovatel A má zkušenosti, kdy spolupráci ukončila samotná služba „*tam se z těma našimi bývalými klienty taky rozloučili, protože jim nefungovali v těchto podmínkách*“ vychovatel A poukazuje na to že „*ty zařízení pracují jenom na svobodné vůli, a že to dítě chce, pokud nechce spolupracovat tak bohužel tomu podporu do budoucna nedávají*“. Navzdory minulým zkušenostem vidí v domech na půl cesty vhodnou variantu ubytování jelikož „*můžou do budoucna dávat podporu a pomoc tady tomu dítěti. Který by tápalo a chtělo by poradit ono těch možností potom není moc na koho to dítě může obrátit*“ vychovatel E o domech na půl cesty příliš nehovoří z jeho pohledu si není jistý „*jestli je to dostatečné to nevím, asi je to hodně individuální*“.

Další možností při odchodu, jenž mladí dospělí využívají je návrat zpět za svou rodinou, vychovatel E přiznává že „*U některých dětí je to stoprocentní, že se chtějí vrátit do těch rodin a tam to záleží na nich my do toho pak nezasahujeme*“ dle něho neexistuje ani moc možností jak tyto mladé dospělé nasměrovat jiným směrem „*to se dá těžko ovlivnit*“ problém, který spatřuje v případech, kdy se dítě navrátí do rodinného prostředí, je, že „*Tam jsou často problémy s návykovými látkami, alkoholem, kdy do toho ty ději potom taky můžou spadnout, když se do té rodiny vrátí*“. O své zkušenosti s návratem dětí do rodinných podmínek se dělí i vychovatel A „*K rodinám to bylo tak jako dřív, v minulosti, stává se to samozřejmě i teď, řekl bych, že je to snad taková třetina dětí*“ vychovatel A dále uvádí, že děti, již se nevrací do rodinného prostředí, k tomu mají opodstatněné důvody „*většinou tam je takové nepodnětné a závadné prostředí, že sami vyhodnotí, že tam jako nemůžou se vrátit zpátky*“. Vychovatel A taktéž dodává, že nastávají situace, kdy se „*stává se to, jak říkám v některých případech, že dítě odejde z dětského domova a po několika letech se vrátí zpátky do rodiny*“.

Rozhodnout kam mladý dospělý bude po ukončení pobytu v dětském domově směřovat je rozsáhlejším problémem než pouze najít vhodné bydlení. Nejdůležitější je schopnost

mladých dospělých zvládnout přechod k samostatnosti, s čímž souhlasí i vychovatel A „*je důležitý, aby nesehlávali a fungovalo jim to jako celek*“. Po odchodu jsou jedinci ohroženi různými situacemi, jenž nemusí umět vhodně řešit, vychovatelka C upozorňuje na situaci, kdy se mladí dospělí „*chytnout nějaké špatné skupiny*“ nebo „*rychle spadnou do dluhové pasti*“ s čímž souhlasí i Vychovatel A „*po odchodu z dětského domova dítě spadlo jako do nějakých finančních problémů, bylo schopné vzít si půjčku a nedomyslet, že si může dovolit koupit jenom to na co má*“. Dle vychovatele A proto, aby mladí dospělí odchod úspěšně zvládli je „*důležité, aby dítě si našlo nějakou práci a nesehlávalo v ní, aby o ni nepřišlo a nebylo třeba v situaci, že za dva, za tři měsíce si bude muset hledat jinou práci*“ vychovatelka D taktéž na své svěřence apeluje „*že bydlení si musí najít a zachovat. Že nemůžou být bez střechy nad hlavou. Krom toho že je učíme spořit tak jim i říkáme, že musí mít to bydlení, odkud mohou chodit do práce*“ vychovatel A poukazuje na to že „*pokud dítě to vidí jinak a má svoje zájmy a priority, než jako kde bude bydlet, žít a kde bude pracovat tak do toho mu mluvit nemůžeme*“.

V případech, kdy je potřeba a ochota ze strany mladých dospělých existuje možnost kontaktovat zpětně dětský domov, to popisuje i vychovatelka D „*Mohou přijít, že mají nějaký nedostatek, tak bud ho doučíme nebo ho nasměrujeme na nějakou tu neziskovku*“ vychovatel A doplňuje, že pokud je jedinec kontaktuje tak se snaží jim pomoci „*pokud to fakt nejde tak hledáme možnosti řešení to zase ano*“ vychovatelka B však poukazuje na to, že jejich možnosti asistence jsou po odchodu omezené a „*každého zachránit nelze, že jo, kdo se nesnaží tak peníze, které dostane po odchodu z dětského domova je schopen utratit za týden a nezbude mu nic, takže tak*“. Vychovatelka D taktéž doplňuje, že mnoho jedinců po odchodu nevyhledává další kontakt „*Problém je že když odejdou z domova tak už nás nekontaktují*“. Přestože si vychovatelé uvědomují nelehkou situaci, které mladí dospělí čelí, k čemuž vychovatelka D dodává že „*Je fakt že oni nemají potom to místo kam se vracet. K nám se vracet mohou, ale bydlet tady prostě už nemůžou*“. Avšak jako rozhodující faktor pro úspěch, vidí především motivaci mladých dospělých. Vychovatelka C je toho názoru že nejdůležitější pro mladé dospělé je „*Prostě být schopný převzít zodpovědnost sami za sebe a nad svým životem*“ vychovatel A to vidí podobně a dodává, že častým problémem je u dětí špatná docházka do práce „*vymlouvají se, a to jsou důvody, proč můžou o tu práci přijít*“. Podle vychovatelky B je tak stěžejní, aby mladí dospělí měli „*i po opuštění, když mají motivaci a cíl tak zvládnou všechno, o tom si myslím, že je to nejvíc, o té osobnosti dítěte*“ a doplňuje „*že možností je dost pro ně*“ je tak zcela na mladém dospělém se o nabídky následné podpory zajímat a využívat je.

5.1.4 Bariéry v procesu přípravy

Obsažené kódy: rodinné prostředí, délka pobytu, legislativní omezení, organizační nedostatky, návrhy na zlepšení situace

Příprava dětí a dospívajících na odchod z dětského domova je dlouhodobý proces, jejíž konečný výsledek ovlivňuje škála rozmanitých faktorů. Prvořadý faktor, který ovlivňuje pedagogickou činnost vychovatelů je věk dítěte při vstupu do dětského domova. Vychovatel E tvrdí že v případě kdy „*to dítě přijde v mladším věku tak je ta spolupráce jiná. Za prvé si myslím, že je intenzivnější*“ nejlepší výsledky tak dle vychovatele E vznikají „*Pokud to dítě přijde k nám v tom mladším školním věku tak to má lepší vliv a účinnost*“. Vychovatel A doplňuje že „*když je to dítě u nás od mladého věku, tak samozřejmě toho odkouká víc*“ dle jeho výpovědi práce se s dítětem je náročnější už když děti přijdou „*třeba 12–13 let*“ jelikož „*už to má ty návyky jako z domu. Které nemusí být všechny jakoby správné a už nám to dá víc práce na tom pracovat a něco na tom měnit u toho dítěte*“ podobného názoru je i vychovatelka C, která vnímá komplikace při práci s dětmi „*co přicházejí do domova kolem dvanácti, čtrnácti letech*“ jelikož dle jejího názoru „*Už má ty kořeny zapuštěné doma a nic moc se tam nedá dělat*“. Vychovatelka B taktéž spatřuje bariéru v přípravném procesu v pozdějším příchodu děti na dětský domov dle jejich slov „*Jakmile přijde třeba v patnácti letech a ta úroveň v rodině je třeba nízká tak se v podstatě jakoby začíná učit až tady*“ věk však není jediným přítěžujícím faktorem dle vychovatelky B taktéž „*záleží taky na tom jaké to dítě přichází a z jakého rodinného prostředí přichází, protože, ta situace v rodině, a ne jenom finanční ale i sociální situace v rodině přispívá k tomu, umm jakoby k té celkové připravenosti dítěte na dospělost*“. Vychovatelka D taktéž potvrzuje že práci s dítětem ovlivňuje i „*z jaké rodiny přichází, ovlivňuje to i to, jestli ta rodina měla jen sociální problémy anebo rodiče žily nespořádaným způsobem života*“ avšak dle ní „*čím starší dítě tím se s ním dá lépe pracovat, protože už chápe tu potřebnost*“ zatímco „*dítě do patnácti let nebo i méně tak tomu nerozumí, je to prostě ještě dítě. Protože nemají před sebou ještě tu budoucnost, že se budou o sebe muset starat sami*“. Většina vychovatelů tak preferuje mladší věk dítěte při příchodu, jelikož jim to umožňuje hlubší působení na své svěřence a jejich výraznější nápravu určitá výhodou se však zdá být i příchod dospívajícího, který má schopnost vnímat potřebnost informací předávané vychovateli.

Co se zdá být nezvratným faktorem je vliv rodinného prostředí, v němž se dítě rozvíjelo do doby, než odešlo do dětského domova. Avšak ani po nástupu do dětského domova vliv rodiny neodchází. Vychovatelka C sděluje že v dětském domově se většinou nachází „*děti,*

kteřé styk rodinou mají akorát z nějakých důvodu v ní nemohli vyrůstat, ale jezdili tam na dovolenky a podobně“ pravidelné víkendové dovolenky zpět do rodinného prostředí dle vychovatelky D podkopávají vliv nastaveného režimu v dětském domově „Dítě, když jde na dovolenku tak ten rodič se vrací k tomu modelu, kvůli kterému bylo to dítě odejmuto z té rodiny anebo se snaží tomu dítěti všechno nahradit. Takže dítě se vrátí z dovolenky plné kapsy peněz, nakoupených všelijakých zařízeních a všeho možného“ navíc rodiče často „nespolupracují na té přeměně toho chování a výchově toho dítěte“. Vychovatelka C je dle svých slov „zastáncem toho, když ta rodina alespoň trošku funguje abychom podporovali ten vztah“ avšak podpora vztahů má dle ní hranice a „pokud je to opravdu disfunkční, a to dítě v tom prostředí prostě trpí“ je lepší kontakt s rodinou omezit. Vychovatelka D doplňuje že „Rodina by měla s náma spolupracovat ovšem velmi často se to neděje“ k čemuž se přidává i vychovatel E „ta komunikace s rodinou bývá velmi těžká“. Rodina svým vlivem komplikuje situaci i v případě kdy dospívající dosáhnou zletilosti, vychovatelka D sděluje že „kde teda já za celé ty roky vnímám, že rodina působí negativně je hodně to vzdělání“ jelikož rodina „ty děti často táhne k tomu, aby ukončily vzdělání. Rodiče jim řeknou pojď dělat se mnou vyděláš si a školu nepotřebuješ“. S tím že rodiče využívají své děti pro finanční zisk má zkušenost i vychovatelka C, jenž tvrdí „že ti rodiče ví, s čím ty děti odchází, jo, že jsou vybavené, že mají ty peníze“ dle jejich slov „většinou se ti příbuzní fakt začali ozývat, jak už tam cítili, že jim dojde nějaký dobrý matroš domů“.

Vnější faktory, jako je příchod dítěte do dětského domova a rodinné prostředí, ze kterého pochází, nejsou jedinými překážkami ovlivňující připravenost mladých dospělých na odchod z dětského domova. Vychovatelka D poukazuje na to, že samotný systém fungování dětského domova neumožňuje připravit mladého člověka na samostatný život, dle ní „Nikdy nebude dítě dobře připravené na odchod z domova, z důvodu toho že máme legislativně závazné ruce. My vlastně nemůžeme postupovat úplně tak jak bychom chtěli“ za největší omezení považuje „že se musí v dětských domovech dodržovat zákoník práce tudíž nemůžeme být v dětském domově týden, třeba dva vychovatelé, kteří se týden starají o ty děti. Pak nemáme prostor abychom těm dětem mohli odejmout nějakou výhodu. Když vezmu jenom počítače nebo mobily. Jet o problém. Prostě nemůžeme jim to zakázat, protože nám to zase legislativa neumožňuje“. Problém je podle vychovatelky C i v kolektivním organizování veškerých činností „Ten dětský domov je pořád taková ta stádovost, ty děti málokdy jsou sami za sebe, jsou s ostatními dětmi, furt je tu nějaká řízená činnost byt se tomu bráníme a snažíme se být volnější jako doma, tak jsme furt ústavní zařízení to prostě nejde obejít“ jelikož v dětském domově „vždycky byl někdo, kdo to zařídí, kde se půjde, co

se bude dělat a nemají tady ty děti úplnou možnost té svobody jak ty děti doma“ i přesto, že se snaží dávat prostor pro individuální přístup samotné uspořádání dětského domova to neumožňuje „je skupinka je tam osm dětí, nějakým musí kooperovat, je tam jeden vychovatel, takže se nedá vymanout z té stádovosti a být sami za sebe“.

Vychovatelka D taktéž zmiňuje častou fluktuaci zaměstnanců jako překážku při navázání důvěry s dítětem *„dřív ty vychovatelky nastoupily a zůstaly v tom dětském domově až do důchodu, kdežto teď se tety střídají, a to je z hlediska navázání bližšího vztahu, důvěry, aby se dítě svěřilo tak to je špatně. Já si myslím že to je pro ty děti hodně obtížné, když mají blízký vztah s tetou, která potom odejde, protože má vlastní rodinu nebo proto jí ta práce přestane bavit, tak je to pro ty děti hodně těžké“.*

Předem daný organizační řád dětského domova neumožňuje dětem podílet se na všech aspektech běžného chodu domácnosti vychovatelka D přiznává, že v dětském domově děti *„neslyší takové to, táta s mámou sedí a říkají letos jsme chtěli do Chorvatska, ale nemáme na to musíme našetřit na něco. Takže oni nemají takový ten konstantní proces toho, jak se má žít v běžné rodině která má střední příjmy a musí si našetřit“* tento názor sdílí i vychovatelka B, jenž poukazuje na to že *„rodina funguje s nějakým rodinným rozpočtem a do toho rozpočtu se nepočítá jenom jídlo a oblečení ale i nájem a energie a to tady ty děti nemají možnost vidět“* vychovatelka B uvádí že děti v dětském domově jsou tak následně nepřipravené na finanční stránku samostatného života *„To je vlastně pro ně takové nové po odchodu, že když žijí tady a všechno je to za ně jakoby zařízeno tak si neuvědomuje ty ceny. Prostě si neuvědomí, že voda něco stojí, že vařit na sporáku něco stojí je to pro ně tady prostě bokem a neuvědomují si to. Protože to tady vlastně nevidí a v té rodině to vidí, protože rodiče před těmi dětmi samozřejmě mluví, že platili složenku, a kolik je nájem a kolik je elektrika tak to dítě si víc podle mě uvědomí“.* Specifika výchovy v dětském domově ovlivňuje vnímání u dětí v mnoha směrech na což poukazuje vychovatel E *„když vyrůstají v dětském domově od útlého věku tak jim je spousta věcí dávána, bez toho, aniž by se uvědomovali, co to sebou obnáší“* díky čemuž dle vychovatelky C *„Spousta dětí má pocit, že když jsou z dětského domova tak jim ten svět bude ležet u nohou, protože na to byli trošku zvyklí na domově. Jakoby některé naše děti to tak berou, že jsem chudáček z dětského domova lidi na to slyší“.* V rámci chodu dětského domova se vyskytují i problémy, jimž se dá předcházet i přesto se s nimi vychovatelé neustále potýkají, odvíjí se především od situací, kdy pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí umisťují do dětských domovů jedince, jenž nevyhovují svým chováním podmínkám dětského domova, který je zřízen pro děti bez vážných výchovných problémů. Vychovatelka C vypovídá že *„kolikrát nejsou ty děti*

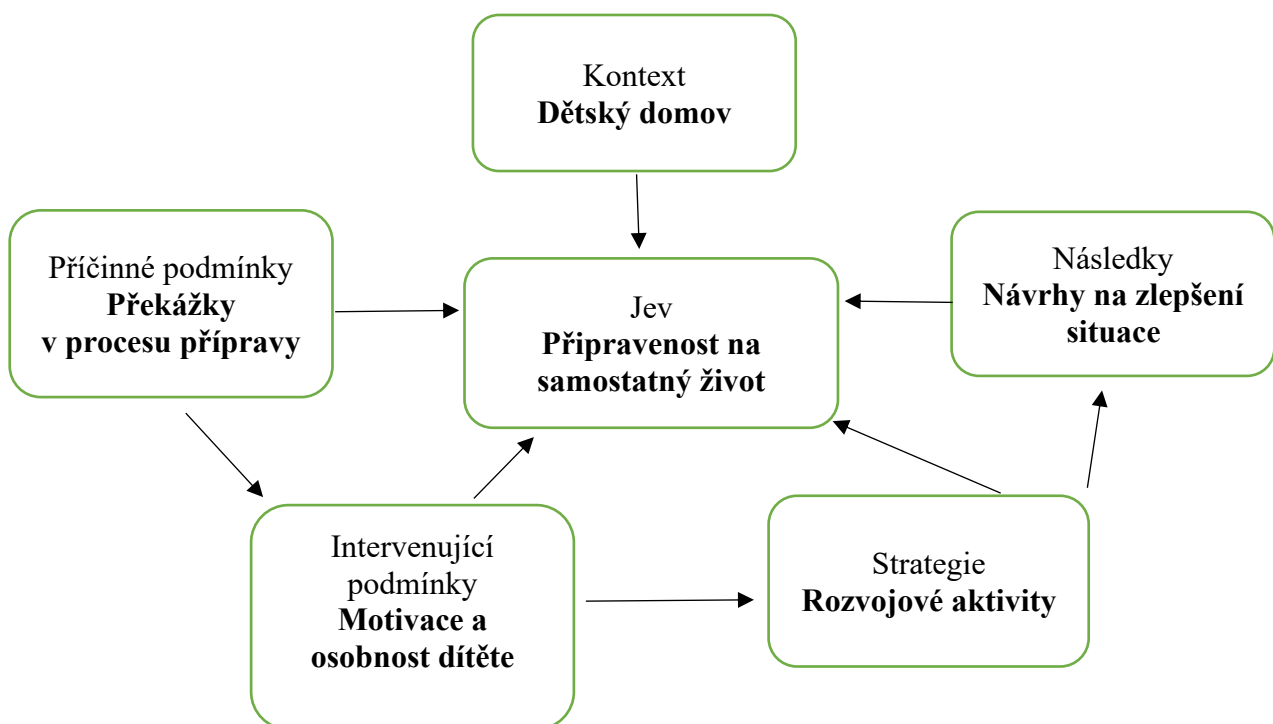
vhodné, aby šly do dětského domova. Ale výchovňáky jsou plné, tak dají dítěti šanci, a to vám pak strhne celou skupinu“ dle jejího názoru není dětský domov připraven s těmito dětmi řádně pracovat „*My nejsme opravdu nápravné zařízení, tady je potřeba pracovat i s rodinou dodatečně. Když to dítě už nevnímá tety jako autority a tam už s ním moc neuděláme“* i vychovatelka B se setkává s dětmi, jež by neměli být umístěné do dětského domova, v těchto situacích je dle ní „*třeba spolupráce s dalšími prostě institucemi jako je třeba SVP nebo diagnostický ústav, kdy se potom řeší třeba nějaký pobyt v diagnostických, kde je více pracovníků, ne jenom vychovatelů, etopedů, psychologů, psychiatrů, aby to dítě mělo jakoby tokovou intenzivnější terapii“*. Vychovatelé tak musí upravit celkový chod zařízení a věnovat pozornost rušivým elementům namísto aby věnovali čas rozvojovým aktivitám. Stát však komplikuje přípravu mladých dospělých i dalšími způsoby, kdy největší překážkou v přípravě dítěte na jejich odchod, je opuštění dětského domova v okamžiku, kdy dosáhnou zletilosti. Vychovatelka D upozorňuje že toto rozhodnutí může nepřímo podporovat i stát, dle jejího názoru „*problém je, že soudy nepovažují dodělání vzdělání jako dobrý důvod pro prodloužení ústavní výchovy“* díky čemuž mohou dospívající odejít z dětských domovů jen se základním vzděláním. Vychovatelka C dodává, že další překážkou při snaze udržet děti v dětském domově po nabytí zletilosti je i „*příspěvek pro nezaopatřenou osobu 17 000Kč, což je pro děti velmi lákavé, když vidí takové peníze a rozhodnou se opustit dětský domov“* svým svěřencům se snaží „*vysvětlit že za 17 000 tisíc prostě zas tak nic moc nekupí, pokud za to platí nájem, energie, jídlo, oblečení a všechno ostatní. Stejně bude muset chodit na brigády, a většinou to dopadá tak, že ty brigády převálcují motivaci ke škole, a ty děti prostě nedostudují. Tím pádem ztratí příspěvek, jelikož se váže na to, že děti studují“* pro mladistvé příspěvek sice představuje možnost podpory, avšak vychovatelka C si není „*jistá, že fungují tak jak je potřeba“*. Dle jejího názoru by měl stát spíše podporovat „*startovací bydlení nebo třeba bydlení někde samostatně, třeba v paneláku nebo garsonka. Ale pořád by to dítě mělo možnost vrátit se do toho dětského domova, kdyby to neklaplo“*. Nedostatečný zájem o mladé dospělá po odchodu z dětského domova kritizuje i vychovatel A „*není tady žádný mezičlánek, který by to jako posiloval. Jsou neziskovky, které tady nabízí svoje služby, ale jsou to pro děti z dětských domovů“* dle jeho názoru je potřeba vytvořit něco „*co by bylo takový ten mezistupeň mezi dětským domovem a prásk jsem najednou sám na to v životě“* navrhuje zavést službu „*jako je terénní pracovník a pracovali tady s tou mládeží“*. Návrhy na zlepšení přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů tedy zahrnují podporu samostatného bydlení ať už v rámci pobytu dětského domova, což jedincům umožní si zvyknout na samostatné fungování a lépe je připraví na okamžik, kdy skutečně opustí dětský

domov a posílit navazující služby, které budou představovat mezistupeň mezi plnou podporou ze strany dětského domova a zcela samostatným fungováním.

5.2 Axiální kódování

Axiální kódování je možné definovat jako soubor postupů, kdy jsou údaje znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. Stejně jako v první fázi však musí být tyto vztahy vždy zakotvené v datech a vycházet z daného textu (Strauss a Corbin, 1999).

Během axiálního kódování utváříme schémata, která kromě hlavního jevu zahrnují ostatní související kategorie. Avšak nelze poznamenat, že určité koncepty spolu souvisí, ale je potřeba jejich vztah blíže popsat. Dané souvislosti jsou popsány za pomoci paradigmatického modelu, který obsahuje několik různě definovaných vztahů. Zjednodušená ilustrace paradigmatického modelu vypadá takto: (A)-> příčinné podmínky -> (B) jev -> (C) kontext -> (D) intervenující podmínky -> (E) strategie jednání (Strauss a Corbin, 1999).

Obrázek 1 Schéma paradigmatického modelu axiálního kódování

Jako ústřední **jev** byla zvolena připravenost na samostatný život, **příčinné podmínky** ovlivňující připravenost na samostatný život tvoří bariéry v procesu přípravy. Bariéry, na které vychovatelé upozorňovali, mohou být způsobené vnějšími vlivy, jako je věk dítěte při příchodu do dětského domova nebo rodinné prostředí, ze kterého dítě přichází do péče vychovatelů. Dalšími příčinnými podmínkami zmíněné v textu jsou organizační omezení, častá fluktuace zaměstnanců a nedostatečná spolupráce rodičů na přeměně chování dětí a jejich celkovému rozvoji.

Příprava na samostatný život se odehrává v **kontextu** dětského domova. Dětský domov jako institucionální zařízení sebou nese specifická omezení v možnostech rozvoje a přípravy dětí na jejich budoucí samostatný život. Jež způsobuje absenci klíčových oblastí rozvoje, především v oblastech kvalitních vzorů partnerských vztahů a individuálního rozvoje.

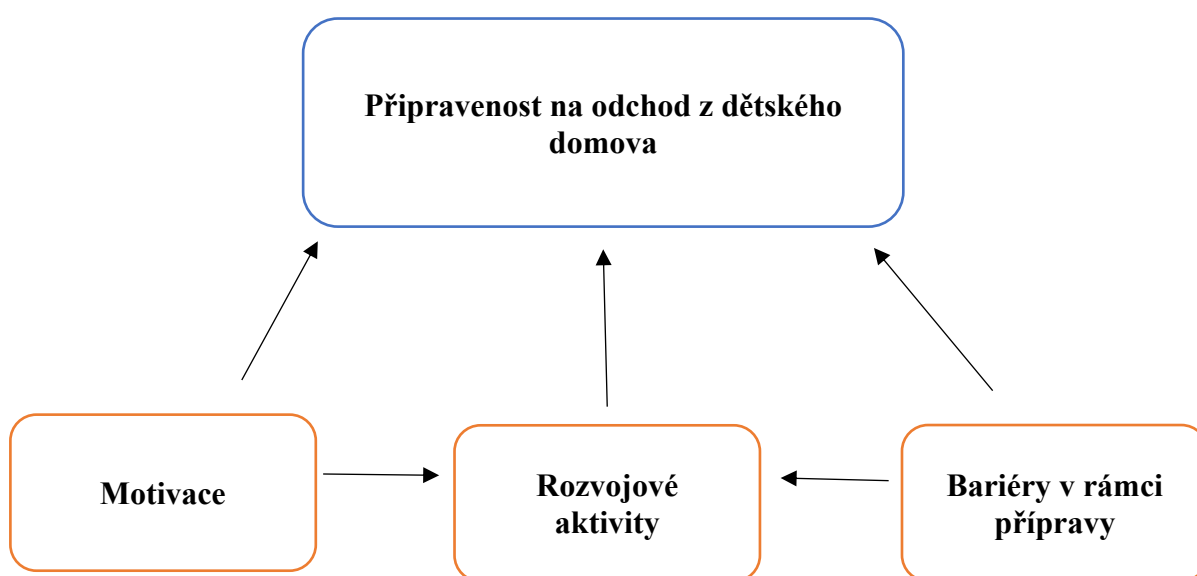
Nejčastější **intervenující podmínkou** je motivace a osobnost dítěte, kterou vychovatelé často zmiňují ve všech otázkách rozhovoru. Ve všech probíraných oblastech vychovatelé apelovali na nutnost mladých dospělých vynaložit vlastní úsilí v rámci rozvojových aktivit a motivaci dodělat si sekundární vzdělání. Osobnost v textu zmiňují jako rozhodující faktor pro zvládnutí samotného života mimo dětský domov.

Strategií pro přípravu na samostatný život jsou především rozvojové aktivity, které se soustředí na rozvoj charakteru, soběstačnosti, odpovědnosti, finanční gramotnosti, sebeobslužných úkonů a orientace v administrativě. Rozvojové aktivity mají na starost buď samotní vychovatelé, nebo jsou realizovány v rámci spolupráce s dalšími subjekty převážně s nadacemi.

Následky činnosti vychovatelů a nadací v rámci rozvojových aktivit během pobytu dětí v dětském domově, je odhalení nedostatků, které brání vykonávat jejich pedagogickou činnost tak, jak by dle nich bylo pro děti ideální a následnými návrhy na zlepšení. Jedním z jmenovaných nedostatků je nedostatečná návaznost služeb. Kdy po odchodu z dětského domova neexistuje služba, která by mladé dospělé prováděla v jejich prvních momentech mimo bezpečí dětského domova. Taktéž je dle vychovatelů problém odchod dětí z dětských domovů v okamžiku, kdy nabydou zletilosti, co nepřímým způsobem podporuje i stát. Kdy soudy neprodlužují povinou ústavní výchovu do devatenácti let v případech, kdy je potřeba zajistit, aby si mladiství dodělali sekundární vzdělání, a naopak je jim nabízen zaopatřovací příspěvek opakující se, přičemž mladé dospělé vidina finančního zisku velmi motivuje k brzkému odchodu.

5.3 Selektivní kódování

Elektivní kódování je procesu, přičemž je vyhledávaná centrální kategorie, která je následně dána do vztahu s ostatními kategoriemi. Dalším krokem selektivního kódování je grafické znázornění výsledků, kdy byl vytvořen grafický diagram pomocí kauzálního modelu, který zachycuje vzájemné působení jednotlivých proměnných. Pomocí propojení a integrace dat vzniká výsledná teorie, jejímž cílem je co nejlépe odpovědět na výzkumnou otázku (Hendl, 2012).

Obrázek 2 Diagram kauzálního modelu

Jako **centrální kategorie** byla zvolená připravenost na odchod z dětských domovů, jež je hlavním cílem pedagogického snažení vychovatelů od příchodu jedince do prostředí dětského domova. Kvalitu připravenosti mladých dospělých na odchod se snaží zaručit především rozvojovými aktivitami, které slouží k získání potřebných dovedností, znalostí a návyků, bez kterých se mladí dospělý v samostatném životě neobejdou. Rozvojové aktivity jsou však omezeny několika faktory, a to jak motivací samotných jedinců, tak i systémovými bariérami přípravy. Bariéry, objevující se v rámci přípravy silně ovlivňují, jaké rozvojové aktivity jsou možné vykonávat a jakým způsobem. Taktéž pozdější věk dítěte a sociální zázemí, ze kterého přichází do dětského domova sebou může přinášet nedostatek ve schopnostech, znalostech a dovednostech které mohou působit jako bariéry v adekvátním působení rozvojových aktivit. Nejdůležitějším faktorem se dle vychovatelů zdá být osobní

motivace dětí, představuje tak základní předpoklad pro adekvátní připravenost na odchod z dětského domova. Motivace ovlivňuje zapojení jedinců do rozvojových aktivit jejich komunikaci a spolupráci s vychovateli i jejich uplatnitelnost na pracovním trhu. Kdy vychovatelé v textu hovoří o tom, že pro získání sekundárního vzdělání a tím pádem lepší uplatnitelnost na pracovním trhu je nutné, aby dítě bylo motivované zůstat v dětském domově a dodělat si školu pod jejich záštitou. Osobní motivace provází mladé dospělé i po jejich odchodu, kdy ji vychovatele připisují největší vliv při udržení pracovního poměru a bydlení. Připravenost mladých dospělých je tak podporována rozvojovými aktivitami a pozitivní osobní motivací dětí. Naopak je mařena absencí osobní motivace mladých dospělých k přípravě a vnitřními i vnějšími bariérami pojící se k fungování dětských domovů.

Díky získaným datům prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů bylo možné zaznamenat kauzální vztah mezi připraveností mladých dospělých na odchod z dětských domovů a jejich osobní motivací.

Připravenost mladých dospělých na odchod z dětského domova je tak přímo ovlivněná motivovaností dětí podílet se na přípravném procesu.

5.4 Interpretace dat

dat se soustředíme na zodpovězení první dílčí otázky, **jaké možnosti mají dětské domovy pro podporu přípravy mladých dospělých na odchod?**

Dětské domovy jsou zařazeny mezi institucionální zařízení, díky tomu fungují specifickým způsobem, jenž se výrazně odlišuje od běžného fungování v rodinném prostředí. Navzdory tomu, že vychovatelé vynakládají snahu vytvářet co nejpřirozenější podmínky pro vývoj a rozvoj svých svěřenců, nemohou zcela nikdy odstranit specifické atributy pojící se s institucemi. Vychovatelé v rámci rozhovorů upozorňovali na absenci vzorů intimních partnerských vztahů v prostředí dětského domova a taktéž na nedostatečný prostor pro individuální přístup. Díky organizaci rodinných skupin, ve kterých žije až osm dětí nemají vychovatelé jinou možnost než organizovat veškeré aktivity kolektivním způsobem. Individuální potřeby a požadavky dětí jsou tak častokrát přesunuty do pozadí zájmu dne, jelikož vychovatel musí brát ohled především na blaho celku. Nelze tak nebrat v potaz, že kolektivní zacházení v prostředí dětského domova silně ovlivňuje vývoj dětí a mladistvých a tím i jejich pozdější připravenost na samostatný život. Omezení pojící se s výchovou

v institucionálním zařízení si jsou vědomi i samotní pracovníci, jenž se snaží co nejvíce kompenzovat specifika dětských domovů alternativními způsoby.

Jaké možnosti podpory přípravy na samostatný život mladých dospělých tedy mají dětské domovy? Jedním z hlavních bodů, na které je dle vychovatelů potřeba se zaměřit v rámci přípravy je rozvoj samostatnosti a zodpovědnosti. Možnosti, jak dětské domovy mohou tyto schopnosti rozvíjet, se pojí k úpravě podmínek v samotném zařízení. Dětské domovy účastníci se výzkumu implementovaly novodobou možností samostatného bydlení v prostředí zařízení. Dětský domov 1 pro své nejstarší klienty zřídil třetí skupinu, která namísto komunitního fungování je rozdělena do čtyř garsonky, ve kterých dospívající a mladí dospělí žijí po dvojicích. Jedinci žijící na třetí skupině mají tak na možnost nastavit si vlastní chod dne mimo kolektivní program zbytku skupin. Jsou tak zodpovědní za úklid, nákup i přípravy pokrmů. Mladí dospělí dostávají každý měsíc daný obnos peněz, který je určen k nákupu potravin. Na konci měsíce vše následně musí vyúčtovat, aby doložili, že s penězi naložili zodpovědně. Podobný koncept funguje i v dětském domově 2, kde nově zavedli možnost startovacích bytů. Startovací byty se nachází na pozemku zařízení, avšak jsou postaveny mimo hlavní budovu tak, aby dospívající a mladí dospělí měli co nejvyšší stupeň osamostatnění. Zde jedinci taktéž dostávají měsíční obnos peněz, jež slouží jak k nákupu potravin, tak i k nákupu čistících a pracích přípravků. Ve startovacích bytech se tak v nejvyšší možné míře simuluje realita po odchodu z dětského domova. Dospívající a mladí dospělí tak v relativně kontrolovaným způsobem získávají zkušenosti a schopnosti nezbytné pro samostatný život. Dětské domovy tak díky prostorovým úpravám byly schopny vytvořit prostředí minimalizující institucionální omezení a aktivně podporovat rozvoj soběstačnosti a zodpovědnosti, čímž souběžně podporují i přípravu mladých dospělých na odchod z dětského domova.

V dětských domovech tedy aplikují novodobé způsoby podpory připravenosti mladých dospělých k samostatnému životu. Jejich snažení však bývá komplikováno různými překážkami, jenž narušují, či dokonce ohrožují kvalitní přípravu jedinců v dětském domově. V této části se proto zabýváme druhou dílčí otázkou, **jaké bariéry omezují proces přípravy na odchod z dětských domovů?**

Bariery v přípravném procesu, jenž vychovatelé zmínili v průběhu v rozhovoru můžeme rozdělit na vnitřní a vnější. Vnější bariéry jsou takové, které nejsou způsobené fungováním dětského domova či státem. Zde vychovatelé uvádějí věk dítěte při příchodu do zařízení. Kdy vychovatele sdílí názor, že vyšší věk dítěte komplikuje jejich pedagogickou činnost.

Shodli se, že děti procházející pubertou mají již pevně položené osobnostní základy. Vychovatelé tak mají obtíže adekvátně jedince rozvíjet, jelikož jimi nejsou nevnímáni jako přirozená autorita, jak je tomu u mladších dětí. Navíc se u dětí procházející pubertou častěji projevují riziková chování jako je záškoláctví, kouření, požívání alkoholu a jiné. Dalším vnějším vlivem je rodinné prostředí, ze kterého dítě pochází, jelikož dítě ovlivňuje před i po jeho příchodu do dětského domova. Rodina má sice povinnost s dětským domovem spolupracovat a podílet se na reedukaci dítěte, avšak dle výpovědí vychovatelů se tomu tak neděje. Vychovatelé se taktéž často potýkají se situací, kdy dítě pravidelně jezdí na dovolenky zpět do rodinného prostředí, kde přetrvává nefunkční model chování, kvůli kterému bylo dítě odebráno. Rodiče taktéž často mívají tendence kompenzovat dětem vzniklou situaci, kdy jim dovolují a pořizují věci, jenž se neshodují s nastavenými pravidly dětského domova. Čímž dále minimalizují vliv a možnosti vychovatele vykonávat svou pedagogickou činnost. Rodina taktéž často podporuje odchod dospívajících z dětského domova v mementě, kdy dosáhnou zletilosti. A to dle vychovatelů převážně z toho důvodu, že v nich vidí možnost zisku díky penězům, jenž mladí dospělý dostávají při opuštění zařízení.

Bariéry vnitřního charakteru vychovatelé jmenovali jako ty, jenž souvisí s provozem dětského domova a legislativním ukotvením. Problém pro individuální přístup představuje velký počet dětí na skupině, kde může být umístěno až osm dětí na jednoho pracovníka. Skupiny jsou heteronomní nachází se v nich tedy děti různých věkových kategorií, jenž vyžadují odlišný způsob aktivizace. Vnitřní bariéru tvoří i častá fluktuace pracovníků. Vychovatelé v dětském domově nevydrží dostatečně dlouho, aby s dětmi navázali hlubší vztah a tím pádem i silnější důvěru. Děti jsou tak ochuzeny o dlouhodobá emoční pouta v prostředí dětského domova, což má negativní vliv na jejich emocionální vývoj. Vnitřní bariéru tvoří i stát, kdy soudy nevnímají dokončení docházky jako dostatečný důvod pro prodloužení povinné ústavní výchovy. Dospívající tak s nabytou zletilostí opouští dětský domov bez dodělaného sekundárního vzdělání. Navíc jim je nabízen zajišťovací příspěvek opakující se, který mnohé mladé lidi láká k odchodu za vidinou zisku finančního obnosu. Dle vychovatelů je taktéž problém umístování dětí do dětských domovů, které nesplňují osobnostní předpoklady pro pobyt v tomto typu zařízení. Dětské domovy jsou určeny pro jedince bez závažných poruch chování. Avšak z důvodů přeplnění výchovných ústavů nastávají situace, kdy nemají sociální pracovníci jinou možnost než umístit tyto jedince do dětských domovů. Tato skutečnost narušuje celkový chod skupin i dynamiky mezi dětmi

díky, čemuž jsou vychovatele nuceni věnovat svou pozornost na řešení těchto situací namísto přípravy k odchodu z dětského domova.

Za největší překážku v celkovém výchovném procesu však vychovatele považují nedostatek osobní motivace u dospívajících a mladých dospělých k participaci na přípravném procesu. Poukazují na to, že konečný výsledek přípravy se odráží od ochoty jedinců spolupracovat. V momentě, kdy se jedinec odmítá podílet na aktivitách či neprojevuje zájem o vzdělání neexistuje téměř nic, čím by vychovatelé mohli přimět dospívající a mladé dospělé ke spolupráci. Jelikož dle jejich výpovědi nemají legislativní oporu v momentech, kdy potřebují odebrat nějakou výhodu, jako je přístup k počítači či k mobilního telefonu. Ochota dětí se rozvíjet a připravovat se na samostatný život je tedy stěžejní pro zvýšení šancí úspěšného přechodu z dětského domova k samostatnému fungování.

Díličními otázkami jsme tedy zodpověděli, **jaké možnosti mají dětské domovy pro podporu přípravy mladých dospělých na odchod a jaké bariéry omezují proces přípravy na odchod z dětských domovů?** V této části tak budeme odpovídat na hlavní výzkumnou otázku celého výzkumného šetření, **jak probíhá proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů?**

Proces přípravy na odchod z dětského domova začíná již samotným příchodem dítěte do zařízení. Kdy primárním krokem je vyhodnocení situace dítěte a nastavení vhodného osobního plánu rozvoje. Ten slouží vychovatelům soustředit se individuální potřeby rozvoje každého klienta. Osobní plán rozvoje je tvořen klíčovým pracovníkem, který je dítěti při vstupu do zařízení přidělen. Plán rozvoje se obnovuje každý půl rok a podrobuje se pravidelné kontrole, zda stále naplňuje zájmy a potřeby dítěte. Starší děti mají možnost se na tvorbě plánů podílet, kdy mají prostor vyjádřit své přání, potřeby a cíle.

Proces přípravy zahrnuje rozvoj osobnosti, znalostí, schopností, dovedností a návyků potřebných pro budoucí samostatný život. K tomu vychovatelé využívají různé metody a techniky práce. U mladších dětí umístěných na rodinných skupinách se největší zřetel bere na učení se příkladem a následnou imitací. Vychovatelé v rozhovorech uvádí, že to nejdůležitější se učí jedinci příkladem dospělých pedagogů a i přesto, že výsledky nejsou okamžité vždycky se jejich vliv postupem času projeví. Vychovatelé tak děti zapojují do všech aspektů běžného chodu domácnosti jako je nakupování, vaření, běžné obslužné činnosti, ale i pohyb v administrativě, což zahrnuje návštěvy pošty a úřady práce. Nakupování a vaření v průběhu týdne pro děti na rodinných skupinách je realizováno kuchařem mimo dění skupin. Avšak v rámci pravidelného víkendového vaření mají děti za

úkol samostatně pod dozorem vychovatelů vytvořit jídelníček, pracovat s finančním kapitálem, nakoupit a zpracovat potraviny. Vychovatelé dbají na to, aby byly všechny děti na skupinách zapojené a podílely se na celkovém procesu. Snahou vychovatelů je tak u svých svěřenců rozvíjet samostatnost a finanční gramotnost.

K rozvoji finanční gramotnosti se v prostorách dětského domova využívají i různé semináře a přednášky. Ty se buď konají pod vedením samotných vychovatelů, nebo ve spolupráci s nadacemi, které poskytují externí odborníky. Přednášky realizované na téma finanční gramotnost se soustředí jak na problematiku půjček a dluhů, se kterými mají děti po odchodu časté potíže, tak i na získání přehledu o ceně nájmu, energií, benzínu a dalších náležitostí pojící se s chodem domácnosti. V prostředí dětského domova se tyto záležitosti běžně řeší zcela odděleně od dětí, díky čemuž nemají možnost získat finanční přehled přirozenou formou. Nadace a další neziskové instituce poskytují stěžejní oporu v rámci přípravy i v dalších oblastech. Poskytují finanční podporu dětských domovů pro realizaci vlastních aktivit. Umožňují tak dětským domovům rozšířit poskytované služby, jako je externí doučování či edukační cesty do zahraničí.

Intenzivnější proces přípravy na odchod z dětského domova začíná s nástupem jedinců na střední školu nebo učební obor. S výběrem dalšího stupně vzdělání svým svěřenců pomáhají vychovatelé, jenž přihlíží k přání dospívajících i k jejich schopnostem. Vychovatele uvádí, že jejich cílem je co nejvyšší možné vzdělání dětí, avšak musí brát ohled i na psychickou pohodu jedinců, jelikož špatné studijní výsledky snižují osobní motivaci dětí plnit si školní povinnosti. V této fázi mají děti možnost využít výše zmiňovaných garsonek a startovacích bytů. Trvání této přípravné části se odvíjí od doby studia dítěte. Mladí dospělí mají možnost v dětských domovech zůstat až do svých dvaceti šesti let, avšak musí mít status nezaopatřeného dítěte.

Ve chvíli, kdy dítě ukončuje pobyt v dětském domově vychovatelé ve spolupráci s jedincem vyhledávají možnosti dalšího ubytování. V případě, kdy jde jedinec bydlet do pronájmu oslovují vychovatele nadaci, která poskytuje startovací balíček obsahující základní vybavení do nového bytu mladých dospělých. V situacích, kdy se mladý dospělý necítí být připraven na zcela samostatné bydlení, snaží se mu vychovatelé zabezpečit možnost využít službu dům na půl cesty. Pokud se mladý dospělý rozhodne vrátit zpět po ukončení pobytu v dětském domově do rodinného prostředí je mu poskytnut převoz zpět k rodině. Všichni jedinci při odchodu dostávají finanční částku jako startovací kapitál do začátku jejich nového života, jenž činí až dvacet pět tisíc korun a naspořená částka na vkladní knížce. Proces přípravy tedy probíhá od prvního až do posledního dne pobytu jedince v dětském domově. Kde se

snaží dítě připravit jak charakterově, tak i materiálně na jejich budoucí samostatný život. Dle názorů vychovatelů je i přes vyskytující se bariery proces přípravy dostatečný, avšak jeho výsledek je podmíněn osobní motivací mladých dospělých.

6 DISKUSE

V rámci diplomové práce byl zkoumán proces přípravy mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledů vychovatelů. Díky získaným datům jsme byly schopni odhalit určité nedostatky celkového fungování dětských domovů a tím i nedostatky v přípravném procesu. Jednou z výtek, jež byly zmíněny je nedostatečný prostor pro vytvoření hlubších emočních pout mezi vychovateli a dětmi z důvodů časté fluktuace vychovatelů. Na to upozorňuje i Matějček (2005), který tvrdí že k tomu, aby došlo k správnému přijetí pedagogického snažení je zapotřebí navázat s dítětem hluboký emoční vztah. Překážkou je taktéž samotné fungování zařízení, kdy díky velkému počtu dětí jsou veškeré aktivity předem naplánované a vykonávané hromadně. V prostředí dětského domova tak často není v režimu dne prostor pro individuální čas mezi dětmi a zaměstnanci.

Podle Sychrové (2014) dlouhodobý pobyt v institucionálním zařízení zvyšuje u jedinců riziko vzniku závislosti na instituci a omezuje tím jejich schopnosti zařadit se do společnosti. To bylo potvrzeno i vychovateli, kteří vnímají ze své zkušenosti, že přechod z zcela řízeného fungování k naprosté samostatnosti je pro jedince obzvlášť obtížný. Mohou se u nich následně projevit problémy s disciplínou, kdy nevstávají do práce či si neplní další povinnosti náležející k samostatnému fungování. Jedinci tak v prostředí, kde neexistuje, neustála kontrola, tak jak je tomu v dětském domově mají potíže fungovat zcela samostatně a plnit si své povinnosti. Kraus (2008) vnímá jako možné řešení zvýšená pozornost k charakterovému rozvoji dítěte, jež ho dostatečně vybaví v oblastech stěžejních pro samostatný život. Dle výpovědí vychovatelé vyvíjí aktivní snahu rozvíjet osobnost dítěte, avšak čelí různým omezením narušující jejich snažení. K zlepšení situace jsou tak zapotřebí organizační úpravy zařízení a novelizace příslušné legislativy.

6.1 Doporučení pro praxi

Dětské domovy představují pro určité skupiny dětí jedinou reálnou možnost na normální rozvoj. Zařízení poskytují svým klientům bezpečné prostředí pro rozvoj a podporu v rámci rozvojových aktivit. Nelze však tvrdit, že dětské domovy představují ideální místo k výchově dětí. Jednou z největších komplikací v rámci výchovy je nedostatečný prostor pro vychovatele věnovat individuální pozornost každému dítěti. S osmi dětmi na rodinné skupině a s administrativními povinnostmi, existuje minimální příležitost v průběhu dne najít čas individuálně se věnovat jednotlivým dětem. Veškerá organizace dne je tak předem naplánovaná a vždy kolektivní, čímž se posiluje možnost vzniku závislosti na ústavní péči.

Snížení maximálního počtu dětí na rodinných skupinách by vytvořilo více prostoru pro vychovatele poskytovat individuální péči svým svěřencům. Dalším doporučením je rozvoj startovacích domů v prostorách dětských domovů, které si vychovatelé účastníci se výzkumu velice chválili. Díky startovacím bytům mají jedinci možnost získat stěžejní schopnosti, dovednosti a návyky potřebné pro samostatný život. Mimo to startovací byty slouží jako dobrý způsob, jak motivovat mladé lidi k prodloužení pobytu v dětském domově, čímž se zvyšují jejich šance na úspěšné zařazení se do společnosti.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala připraveností mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů.

V první kapitole teoretické části jsme byli seznámeni s ústavní péčí, její historií na našem území a s fungováním dětských domovů jako instituce. V druhé kapitole jsme se soustředili na výchovu v prostředí dětského domova, a to jak na aktéry výchovy, tedy samotné vychovatele, tak i na její subjekt, tedy samotné děti. V poslední třetí kapitole jsme věnovaly zvláštní pozornost připravenosti na odchod z dětských domovů, jejímu legislativnímu ukotvení a možnostem následné podpory.

V praktické části jsme podrobně popisovaly způsob sběru dat a respondentů. Dále jsme popsaly hlavní a dílčí otázky výzkumu. Výzkum byl realizován kvalitativním způsobem a jako design výzkumu byla zvolena zakotvená teorie. Cílem bylo získat informace, jak probíhá přípravná proces mladých dospělých na odchod z dětských domovů z pohledu vychovatelů. Realizované polostrukturované rozhovory s respondenty byly přepsány a k jejich vyhodnocení bylo použito, troj kódování.

Rozhovory přinesly zajímavé poznatky a návrhy na zlepšení fungování přípravného procesu na samostatný život v dětských domovech. Dle výpovědi vychovatelů je patrné, že by uvítali určité změny v organizaci dětských domovů, které by jim umožnili větší prostor pro individuální přístup k dětem. Vnímají nedostatky i v podpoře od státu, který jim neposkytuje dostatečnou legislativní podporu při řešení krizových situací. I přes četné nedostatky vychovatelé věří, že možnosti poskytované dětským domovem dostatečně připravuje mladé dospělé na samostatný život. Avšak rozhodujícím faktorem pro úspěšné zařazení se do společnosti je osobní motivace jedinců tyto možnosti aktivně využívat pro vlastní rozvoj.

Přestože v dětských domovech existuje mnoho možností, jak mladé dospělé dostatečně připravit na samostatný život, proces odchodu z dětského domova je pro jedince náročným životním krokem, který představuje silnou psychickou zátěž. Pro zvýšení efektivity procesu přípravy jsou potřebné novodobé legislativní úpravy, které umožní vychovatelům lépe vykonávat svou pedagogickou činnost. Je důležité nezapomínat, že pro mnohé děti dětské domovy zcela zastupují rodinné prostředí. Fungování těchto zařízení by se tak mělo více orientovat na uspokojování potřeb samotných dětí nežli uspokojování potřeb instituce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BENDL, Stanislav, 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.
2. BĚHOUNKOVÁ, Leona, 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha. ISBN 978-80-87652-87-9.
3. FOLDA, Jan, 2009. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. 1. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. ISBN 978-80-254-4799-4.
4. HALÍŘOVÁ, Martina, SYCHROVÁ, Adriana, ed., 2014. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-756-8.
5. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2015. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.
6. JANSKÝ, Pavel, 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie. ISBN 9788074355349.
7. JEDLIČKA, Richard, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.
8. JŮZOVÁ KOTÁLOVÁ, Kristína. Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a souvisejících předpisů (zákon č. 363/2021 Sb.): nová úprava zaopatřovacího příspěvku: část osmá, §50b – §50u. In: <https://www.mpsv.cz/> [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/FINAL_Zaopat%C5%99ovac%C3%AD+p%C5%99%C3%ADsp%C4%9Bvek+a+dotazy_Krist%C3%BDna+J%C5%AFzov%C3%A1+Kotalov%C3%A1-1-1.pdf/ce749a92-a56e-d824-b007-04d70c7896be
9. KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.
10. Kolik žije dětí v dětských domovech v ČR. *Nadační fond Veroniky Kašákové* [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/kolik-zije-deti-v-detskych-domovech-v-cr/>

11. KUSÁ, Olga et al., 2017. *Role partnerského přístupu a skupinové práce v přípravě dětí na odchod z dětského domova*. Praha: Vteřina poté, z.s. ISBN 978-80-906928-0-0.
12. MATĚJČEK, Zdeněk. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1
13. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7
14. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 9788026206972.
15. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Registr poskytovatelů služeb. In: [Www.mpsv.cz](http://www.mpsv.cz) [online]. [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>
16. PROKOP, Jiří a Petr PROKOP. *Osamostatňování klientů zařízení náhradní výchovné péče v mezinárodním srovnání: česko-polské kontexty*. 1. Kraków : Scriptum, 2015. ISBN 9788364028915.
17. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2
18. PÖSLOVÁ, Blanka, 2020. *Tolerantní výchova*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0622-6.
19. Rámcová koncepce MŠMT v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. In: <https://www.msmt.cz/> [online]. © 2013–2024 MŠMT [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy-1>
20. RIEGER, Zdeněk, 2009. *Návrat k rodině a domů: příprava klientů institucionálních služeb na návrat z odloučení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-544-8.
21. ROTREKLOVÁ, Eva et al., 2009. Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník IX. z celostátního semináře NRP. Brno: TRIADA – Poradenské centrum o.s. ISBN 978-80 254-5957-7.

22. Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: <https://www.zakonyprolidi.cz/> [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>
23. SEKERA, Ondřej, 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-728-1.
24. STRÁSKA, H., (46/2005). Kdo vychovává v dětských domovech. Učitelské noviny. Roč. 2006, č.5.[online]. 2006[vid2019-12-2]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2933>
25. Stein, M. (2006). Research Review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), 273–279.
26. STRÁSKA, H., (46/2005). Kdo vychovává v dětských domovech. Učitelské noviny. Roč. 2006, č.5.[online]. 2006[vid2019-12-2]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2933>
27. STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
28. ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
29. ŠTENCLOVÁ, Ivana, 2018. *Příprava dětí na odchod z DD jako prevence neúspěšného začlenění do společnosti*. Hradec Králové: Chrudim: Chrudimská beseda, 2017. ISBN 978-80-270-5089-5.
30. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
31. TRNKOVÁ, Lucie, 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.
32. VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ, 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.
33. VAN IJZENDOORN, Marinus H et al., 2011. CHILDREN IN INSTITUTIONAL CARE: DELAYED DEVELOPMENT AND RESILIENCE. *MONOGRAPHS OF THE SOCIETY FOR RESEARCH IN CHILD DEVELOPMENT* [online]. 4(76), 8-

- 30 [cit. 2024-03-05]. ISSN 0037-976X. SSN 0037-976X. Dostupné z:
file:///C:/Users/PC/Downloads/VanIJzerdoorn_Palacios2011_MSRC.D.pdf
34. Vyhláška č. 505/2006 Sb. Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: Www.zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2024-04-15].
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>
35. Vyhláška č. 438/2006 Sb. Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: Www.zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-438>
36. Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>
37. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. In: Www.zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
38. Zákon č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DD – Dětský domov

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Schéma paradigmatického modelu axiálního kódování	50
Obrázek 2 Diagram kauzálního modelu	52

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Kategorie otevřeného kódování.....	35
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky do polostrukturovaného rozhovoru

Příloha P II: Ukázky polostrukturovaného rozhovoru

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY DO POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

- a. Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a v jakém oblastem věnujete pozornost při připravování mladých dospělých na samostatný život?
- b. Jak řešíte s mladými dospělými otázku, kde budou bydlet po odchodu z dětského domova a jak hledat ubytování?
- c. Jak probíráte s dětmi otázku vzdělání a celkový postoj k přípravě na povolání
- d. Jak ovlivňuje věk dítěte při příchodu do dětského domova ovlivňuje jeho přípravu.
- e. Považujete současný systém přípravy na odchod z DD za dostatečný a je něco, co si myslíte, že je potřeba změnit, upravit nebo dodat?
- f. Jaká jsou podle Vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí při opouštění dětského domova a jste schopní na ně mladé dospělé připravit?
- g. Jak vnímáte systém následné podpory po opouštění dětského domova, a jaké služby využíváte či doporučujete svým klientům?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKY POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Vychovatel A–30 let praxe

Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a v jakém oblastem věnujete pozornost při připravování mladých dospělých na samostatný život?

No, kdy je nejvhodnější doba, já si myslím že už od raného dětství by se mělo dítě připravovat. A co je nejdůležitější tady v tom tak to je postavení k samostatnosti. Není to vůbec jednoduchý odpovědět. Už na těch skupinách od puberty, ve věku 12–13 let se začíná pracovat s tím, že se učí jako samostatnosti. Vysvětlují se jim to fungování v životě, k tomu patří finanční gramotnost a samostatnost. Tam je důležitý u té výchovy, že to nejdůležitější odkoukávají od té tety, chodí s ní po nákupech, kolik, co stojí, takový to zjišťování tech všeobecných informací, učí se nakupovat, vařit, prostě fungovat v celé té skupině. A potom se navazuje, u nás teda, až kolem 15 roku věku, kdy tady máme ty plány s těmi dětmi, kdy se je snažíme zapojovat je do programů co vytváříme, aby byli vedeni k samostatnosti a snažíme se je postavit do života. Nejdůležitější je tady opravdu představa o budoucím povolání, finanční úvaha, co to všechno obnáší tady samostatný život. No a na těch garsonkách, bytech pro naše nejstarší, tam si sami si tak zkouší, dá se říct nacvičit si ten život.

Mluvil jste o tom, že je podstatné začít už v raném dětství ale na domov k vám děti dochází i v pozdějším věku, vnímáte zde nějakou změnu v rámci výchovy a přípravy na samostatný život?

Tak v tom pozdějším věku, tam nám to může trochu narušovat tu naši výchovu. Má to nevýhodu v tom, že když je to dítě u nás od mladého věku, tak samozřejmě toho odkouká víc zatímco když přijde jako starší dítě nevím třeba 12–13 let tak už to má ty návyky jako z domu. Které nemusí být všechny jakoby správné a už nám to dá víc práce na tom pracovat a něco na tom měnit u toho dítěte.

Jak vnímáte připravenost dětí zvládnout finanční stránku samostatného života v době odchodu z DD, mají u vás mladiství možnost vyzkoušet si konkrétní aktivity na získání finanční gramotnosti?

V dětském domově dostávají kapesné, v dnešní době je spíš takové symbolické, protože děti jsou zaopatřené ze strany dětského domova. Starší děti jsou šikovný, protože nám chodí na brigády a fungují nám tady v tom systému, takže tam jsou určitě i nějaké pracovní návyky, povinnost, zodpovědnost, tady k tomuto. A snažíme se nějak v povědomí těch dětí prostě dostat co všechno ten život obnáší. Je to nájem, strava, oblečení, volný čas co do toho balíku za ten měsíc, co si vydělá musí zahrnout, aby vědělo, co si může dovolit utratit. V nejlepším případě ještě z té částky ještě něco uspořít do budoucna, jako nějak s tím hospodařit, aby se nedostali jako do problému. Protože v minulosti se to stávalo, že po odchodu z dětského domova dítě spadlo jako do nějakých finančních problémů, bylo schopné vzít si půjčku a nedomyslet, že si může dovolit koupit jenom to na co má, a je to vlastně těžké že se musí starat samo kolem sebe. Tu podporu z toho vnějšího světa, většinou ve své rodině nemá no.

Zmiňujete, že finanční potíže po odchodu z dětského domova se objevovali spíše v minulé době, změnil se proces přípravy nebo díky čemu si myslíte že k tomu dochází? Já teď spíš nevím o tom, že by se něco takového dělo, dětem po odchodu se snad daří. Jak už jsem říkal. My se opravdu snažíme, aby mělo představu, nespadlo do nějakých problémů, ale jestli dítě bude fungovat v tom systému, bude chodit do práce bude si plnit svoje povinnosti, platit věci to nedokážeme my říct ani tomu předejít. Někdy máme od dětí zpětnou vazbu, když ale chtějí sami nám dát vědět, jako jinak to my z naší strany nějak nekontrolujeme. Takže spíš je to tak, že nic špatného za poslední dobu neslycháme, a holkám co odcházeli před pár lety se hodně daří.

Jak probíráte s dětmi otázku vzdělání a celkový postoj k přípravě na povolání?

Snažíme se je, samozřejmě jako co nejvíce podporovat. Spíš bojujeme z druhou stranou této věci, že dítě má někdy takové nadsazené ideály, co by chtělo v životě studovat a neodpovídá to jeho možnostem, tak bych řekl. Takže někdy to bývá, tak že umožníme dítěti nastoupit na střední školu s maturitou, samozřejmě. Ale pak občas musí dítě slevit ze svých požadavků a přechází na učební obor, a končí vlastně s výučním listem. Pokud je dítě samozřejmě šikovné a začne se mu dařit v průběhu studia, to je záležitost, která souvislý s jeho dalším osobnostním vývojem, tak si může dodělat vzdělání vyšší, to dětský domov umožňuje, že by mohlo nastoupit na střední školu. Samozřejmě pracujeme s tím, aby děti měli v podvědomí, že vzdělání je v dnešní době opravdu jako velmi důležité. Máme tady vlastně i program kdy můžeme spolupracovat s úřadem práce kde se jako řeknou všechny ty věci, co se po uchazeči o zaměstnání chce a očekává. Jedná z těch prvních otázek je jaké máte dosažené vzdělání, takže snažíme se, aby ty děcka věděli a nepodceňovali to. Setkáváme se s tím, že dítě argumentuje tím, že chce být třeba zedník nebo kuchařkou a stačí jim to. Někdy na to přijdou potom až po odchodu z dětského domova, že si dodělají něco jiného, aby splňovali požadavky pro lepší povolání. Ono je to fakt strašně individuální, záleží na osobnosti a povaze toho dítěte, někdo odjede a slyšíme o něm jenom samé dobré věci, daří se mu v životě, má nějaký karierní růst jako na té pozici kam se dostal a o některých víme že právě se jim nedaří žasnou selhávat. Když nejsou kontrolování tak jak byli v dětském domově, tak nevstávají do práce, nechodí, vymlouvají se, a to jsou důvody proč můžou o tu práci přijít, když jsou nespolehliví. Rodina tomu většinou nedává žádnou podporu, takže tak jako.

Jak řešíte s mladými dospělými otázku, kde budou bydlet po odchodu z dětského domova a jak hledat ubytování?

No snažíme se samozřejmě, je to náročný, protože nároky na bydlení jsou jako pro všechny mladé začínající velmi těžké. Jako co spolkne nájem, platba energií, tak to jsou jako by nemalé položky, takže jak říkám je důležité, aby dítě si našlo nějakou práci a neselhávalo v ní, aby o ní nepřišlo a nebylo třeba v situaci že za dva, za tři měsíce si bude muset hledat jinou práci. My jako samozřejmě se snažíme, aby to dítě odcházelo z dětského domova, a dáváme tomu podporu, aby tu práci mělo zajištěnou a pokud možno i vhodné bydlení. Snažíme se ho nasměrovat, samozřejmě pokud dítě to vidí jinak a má svoje zájmy a priority, než jako kde bude bydlet, žít a kde bude pracovat tak do toho mu mluvit nemůžeme.

Můžete mi povědět, kam děti po opuštění domova nejčastěji odchází, využívají nějaké sociální služby?

No tak to je to nejmenší, co oni využívají dům na půl cesty a azylové domy, protože se jim většinou zdá že tam jsou pořád tak organizováni. Spíš by chtěli zkusit si potom odchodu

z dětského domova nějaký ten svůj život, kde jsou samostatní, můžou se rozhodovat a nemusí tam být jako pod dohledem z té třetí strany, protože dost už si toho zažily třeba v dětském domově. Ale myslím si, že to není na škody tady jako ty zařízení, protože můžou do budoucna dávat podporu a pomoc tady tomu dítěti. Který by tápalo a chtělo by poradit ono těch možností potom není moc na koho to dítě může obrátit. V minulosti byly i takové věci, že využili jsme tady služeb domu na půl cesty a tak podobně ale tam se z téma našimi bývalými klienty taky rozloučili, protože jim nefungovali v těchto podmínkách. A ty zařízení pracují jenom na svobodné vůli, a že to dítě chce, pokud nechce spolupracovat tak bohužel tomu podporu do budoucna nedávají. Může i oslovi zpátky dětský domov, s nějakou radou o pomoc ale jak říkám spíš to chtějí zkusit žít samostatně. Ale jak už jsem říkal tady je důležitý, aby neselhávali a fungovalo jim to jako celek. K rodinám to bylo tak jako dřív, v minulosti, stává se to samozřejmě i řekl bych, že je to snad taková třetina dětí ale většinou tam je takové nepodnětné a závadné prostředí, že sami vyhodnotí, že tam jako nemůžou se vrátit zpátky. Je to trošku paradox ale stává se to, jak říkám v některých případech, že dítě odejde z dětského domova a po několika letech se vrátí zpátky do rodiny. Teď v poslední době mě nikdo nenapadá.

Jak hodnotíte současný systém přípravy na odchod z DD a je něco, co si myslíte, že je potřeba změnit, upravit nebo dodat?

No tak ono je jako důležitý, že dítě tady má spoustu podnětů, že není to otázka jednoho strejdy nebo jedné tety, ze které by čerpal zkušenosti, poznatky do dalšího života. Ten dětský domov funguje jako celek, takže si může podle mě vybrat od každého něco, jsou tady mladší vychovatele, starší a zkušenější od každého jako tady to dítě pozná něco. Ale potom ta práce tím cílem je samozřejmě snažit se, aby z dětského domova vyšla taková osobnost, která je schopná splňovat požadavky náročného dnešního světa. Co se týká tady přípravy do života tak je to finanční gramotnost.

Chtělo by to trošku tu návaznost, že by tady bylo ještě něco, co by bylo takový ten mezistupeň mezi dětským domovem a prásk jsem najednou sám na to v životě. Kdyby tady byl nějaký pracovník, jako je terénní pracovník a pracovali tady s tou mládeží, některé dětské domovy to mají taky, dojeté dokonce že mají ty startovací byty a bytové jednotky, takže i když nejsou pod křídly dětského domova tak ten vychovatel to třeba objíždí autem a kontroluje a dává tomu podporu. Ale jak jsem řekl nejdůležitější je, aby to dítě chtělo, pokud nám v osmnácti řekne, na což má samozřejmě nárok, už jsem samostatný a dospělý tak jako může si odejít. Ale stává se nám často že se potom vrátí a chválí si, jak mu bylo v dětském domově dobře a že kdyby mohl tak takové rozhodnutí neudělá. Je samozřejmě hodně případů, kdy to dítě mohlo odejít, jako už mělo osmnáct let nebo ukončené vzdělání ale chce studovat dál a prodloužit si ještě pobyt v dětském domově, čemuž mi dáváme podporu, protože čím později odejde tak tím si myslím, že je to větším přínosem pro to dítě hlavně když nemá zázemí v partnerovi nebo v té rodině.

Jak vnímáte systém následné podpory po opouštění dětského domova.

Dítě, když skončí v osmnácti tak skončí tady ty služby sociálních pracovníků, kurátorů. Ale žádný ten, přímo nucený dohled ale takové to poradenství by bylo fajn kdyby to fungovalo. Kdyby to dítě vědělo na koho se může obrátit, za kam zajít o radu a tak.

A znáte nějaké služby následné podpory po odchodu, klidně i z neziskového sektoru kterých využíváte či doporučujete svým klientům?

No jako spíš ne no. Máme s pracákem tady dobrý vztahy, takže nám dělají, že s nimi můžeme zajít a slyší tam názor odborníků co to všechno obnáší. Ale není tady žádný mezi článek, který by to jako posiloval. Jsou neziskovky, které tady nabízí svoje služby, ale jsou to pro děti z dětských domovů. Jestli je něco po odchodu z dětského domova tak to mě jako nenapadá. Na Zlínsku se ale určité asi dá někdo dohledat, osobně o ničem nevím.

Jaká jsou podle Vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí při opouštění dětského domova a jste schopní na ně mladé dospělé připravit?

Nejtěžší je pro toho mladého člověk, když nemá vůbec žádnou podporu v rodině. I když to je těžká věc, někdy tu podporu v rodině má a vezmou ho zpátky ale je tak nefunkční, že dítě spadne zpátky do problémů té rodiny, i když vyrůstalo v jiném prostředí. Ale mi jakoby to dítě po odchodu nemonitorujeme. Jako úskalí je asi že je to dítě opravdu na všechno samo, musí si najít asi dobrý kvalitní přátelé nebo životního partnera a snažit se tak po vlastní ose naplňovat si život. Tady je prostě vždycky ta teta nebo strejda ve službě, která je nachystaná, že jako odpoví na otázky a pomůže ale potom v tom životě je to dítě je hozeny do vody a je to na něm a co dovede a dokáže. Teď většinou máme takový děti, co od nás odcházejí a po odchodu z dětského domova se jim daří. Je to mizivé procento že byli neúspěšní ale to bylo dáno tím spíš, že byli nepřizpůsobivý tím podmínkám, co na ně byly venku nachystané.

Vychovatelka B – praxe 23 let

Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a jaké jdou dle vás nejdůležitější oblasti?

No tak, já si myslím, že ta příprava na ten odchod probíhá vlastně v podstatě tím příchodem dítěte do dětského domova, protože děti se ehmm vlastně s náma účastní v podstatě všech aktivit, co se týká třeba nakupování, nějakého vyřizování, když jdeme na poštu nebo já nevím. Prostě věci, co se tady řeší, takže vlastně tím, že oni se účastní toho života na té skupině účastní. Třeba toho nakupování a řešení různých situací tady už od malička se učí tím, ehmm jakoby příkladem těch dospělých vychovatelů. No a jako taková pravá příprava na odchod si myslím, že začíná v období, kdy dítě přechází na střední školu, kdy už vlastně jakoby ta největší zodpovědnost jakoby vzdělávání a samostatnosti, a tak už je víceméně na něm, že už si ten svůj život řídí tak jak by víceméně samo, tak si vlastně myslím, že tam je ten nejvyšší čas kdy tím prostě že jim dáváme nějaký úkoly, že mají donést nějaké potvrzení nebo napsat nějaký dopis nebo něco. Tak tím pádem už jim dáváme tu zodpovědnost za to, že si jakoby něco už nachystají sami vyřizují, a to už vlastně přispívá k té přípravě na odchod. A taky ještě různá školení, setkání, co pořádají třeba nadace, kdy se třeba děcka učí jakoby napsat CV nebo různá školení co třeba pořádá dětský domov nebo nějaké ty nadace.

Mluvíte o tom, že příprava na domově začíná již od příchodu dítěte, ale do dětského domova chodí i starší děti, jak to podle Vás ovlivňuje výchovný proces?

Hmmmm záleží taky na tom jaké to dítě přichází a z jakého rodinného prostředí přichází, protože, ta situace v rodině, a ne jenom finanční ale i sociální situace v rodině přispívá k tomu, umm jakoby k té celkové připravenosti dítěte na dospělost. Jak mile přijde třeba v patnácti letech a ta úroveň v rodině je třeba nízká tak se v podstatě jakoby začíná učit až tady. Začíná se učit ne jenom jak by měl ten život vypadat ale i jak to třeba funguje normálně v rodině a tak. Je to prostě o něco těžší protože to dítě si mnohdy přináší z rodiny špatné návyky sociální, neumí se chovat, neví jak reagovat v jakých situacích, nemá žádné správné

vzorci chování, tak o to je to vlastně složitější, vlastně že tady se to všechno učí, ne vždycky na to pozitivně reaguje a pak je třeba spolupráce s dalšími prostě institucemi jako je třeba SVP nebo diagnostický ústav, kdy se potom řeší třeba nějaký pobyt v diagnostických, kde je více pracovníků, ne jenom vychovatelů, etopedů, psychologů, psychiatrů aby to dítě mělo jakoby tokovou intenzivnější terapii. O to je to vlastně těžší v tomto, no.

Jak probíráte s dětmi otázku vzdělání a celkový postoj k přípravě na povolání?

No přístup k tomu vzdělávání je hlavně takový, aby to dítě bylo co nejvíc spokojené prostě v tom. Když ukončí základní školu tak je prostě v tom, samozřejmě potřebné přihlídnout k výsledkům a možnostem a schopnostem toho dítěte, protože už se několikrát stalo, že byly ty možnosti ani to nebylo z naší strany, ale právě když to dítě přichází třeba z rodiny nebo z nějakého jiného zařízení, mnohdy třeba studuje na škole, na kterou nemá a trápí se tam a má pětky a pak se to samozřejmě i promítne na jeho psychice na jeho zdravý a pak nechce do té školy chodit, má různé výmluvy, utíká do nemoci. Tak ummm z tohoto důvodu se nám osvědčilo to, že je třeba vždycky přihlídnout k těm schopnostem a dovednostem toho dítěte a vybrat mu takovou školu, kterou on zvládne tak aby to neovlivňovalo jeho zdravý a psychiku. Takže pokud on sám se cítí na lepší školu, tak mu to samozřejmě umožníme ale pokud se ukáže v průběhu toho školního roku ukáže to, že na to nemá nebo že se tam trápí tak se snažíme mu vyjít všemožně vstříc a najít mu školu kde to bude zvládat a kde mu bude dobře. Takže za mě je to tak prostě, že je to potřeba zhodnotit ze všech stran. A samozřejmě naší prioritou je co nejlepší vzdělání těch dětí nebo co nejvyšší a když se to dítě, jak mile je třeba na učebním oboru a vidíme, že mu to jde tak samozřejmě mu umožníme postoupit na vyšší level, to znamená, že si třeba udělá maturitu a pokud se mu povede maturita tak klidně může studovat na vysoké škole a potom tady zůstat třeba do těch dvaceti šesti let, do kdy je ta horní hranice, co tu smí zůstat. Takže snažíme se o co nejlepší vzdělávání ale samozřejmě ne na úkor toho, aby se dítě jako by trápilo.

Mluvíte o možnosti vzdělávání se v prostředí dětského domova až do věku 26 let, myslíte si, že delší délka pobytu v domově přináší i jiné pozitivní vlivy ve směru přípravy na odchod?

Já si myslím, že to určitě pozitivní vliv má, protože většinou, když děti odchází v osmnácti nemají většinou ještě ukončené vzdělání ani třeba na té střední škole, tak jak mile se rozhodnou že odejde v osmnácti a škola není ukončená tak v 99 % případů jí nedokončí a vykašle se na to. Takže si myslím, že čím déle tím lépe ale samozřejmě jak mile dítě dosáhne 18 let tak má svobodnou vůli a může se rozhodnout, jak chce a mnohdy se nám taky stalo že ty děti co se rozhodli odejít v osmnácti se k nám potom vrací, třeba za půl roku, za rok a říkají, že udělali chybu a že měli zůstat v dětském domově a měli si to dokončit, protože jak mile se ocitne samo tak sice má svobodu a má jakoby všechno, dalo by se říct ale aby člověk něčeho dosáhl musí mít nějakou disciplínu, musí mít nějaký řád nějaká pravidla a to v vnějším světě po opuštění dětského domova většinou nebývá, takže za mě je to tak, že je pro ty děti lepší zůstat co nejdéle a připravovat se tady co nejdéle.

Vy už jste zmiňovala, že v dětském domově a v podstatě v každé instituci jsou nastavené jasná pravidla a denní režim. Domníváte se, že to může způsobovat nějaké potíže pro mladé dospělé v přizpůsobení se na samostatný život?

No já si myslím, že částečně i jo, protože ty děti z rodiny mají výhodu v tom, že mají přehled jakoby co co stojí a jakoby o tom životě za branami dětského domova. Že vlastně ta rodina

funguje s nějakým rodinným rozpočtem a do toho rozpočtu se nepočítá jenom jídlo a oblečení ale i nájem a energie, a to tady ty děti nemají možnost vidět. Tak si asi myslím, že o toto jsou zde ochuzeny, protože pak mají pocit, že jakoby však dostávají stravné to je třeba čtyři nebo pět tisíc, nevím přesně kolik, a to je tak asi všechno. Kdež to v tom reálném životě, když začne vydělávat tak zjistí, že ty výdaje z té výplaty jsou mnohem vyšší a musí je dávat za energie, a ještě za ten nájem. Takže si myslím, že o toto jsou ochuzený, že nevidí tu realitu toho skutečného života, co se týká toho výdaje a těch financí. To je vlastně pro ně takové nové po odchodu, že když žijí tady a všechno je to za ně jakoby zařízeno tak si neuvědomuje ty ceny. Prostě si neuvědomí, že voda něco stojí, že vařit na sporáku něco stojí je to pro ně tady prostě bokem a neuvědomují si to. Protože to tady vlastně nevidí a v té rodině to vidí, protože rodiče před těmi dětmi samozřejmě mluví, že platili složenku, a kolik je nájem a kolik je elektrika tak to dítě si víc podle mě uvědomí.

Řešíte s mladými dospělými otázku, kde budou bydlet po odchodu z dětského domova, jak hledat ubytování, co všechno to obnáší a celkově co očekávat?

Tak já teda, jestli můžu říct za sebe, tak většinou, když někdo odchází z dětského domova tak se vždycky ptáme, jestli má on sám nějakou představu, kde chce bydlet, jak chce bydlet. Protože někdo je aktivnější, někdo je pasivnější, takže pokud to dítě je aktivní a třeba nějakého partnera se kterým si třeba plánuje nějakou budoucnost, tak to většinou bývá tak, že si spolu to nějak naplánují, že odchází do rodiny toho partnera. Anebo když už jsou starší třeba přes těch dvacet tak si třeba hledají spolu bydlení. Ale samozřejmě pokud je to člověk, co nemá partnera nebo chce žít samostatně, tak se snažíme aktivně mu nějaký to bydlení sehnat. Pokud je schopný a má jakoby tu zodpovědnost a víme, že třeba je u něho dobrá prognóza, že si najde zaměstnání a bude vydělávat, bude zodpovědný, bude si všechno platit. Tak se chodí na městky úřad, kde se mu snažíme vyřešit, prostě nějaký podnájem. No a pokud je to člověk který v tomto není až tak zdatný tak se ho snažíme umístit do domu na půli cesty, co je třeba ve Zlíně, co já znám teda ostatní nevím kde jsou, musela bych se podívat. Ale je tady ta možnost, že pokud to dítě se necítí na to, aby se samostatně v dospělém světě pohybovalo a že není schopen, třeba se přihlásit na úřad práce, pokud nepracuje nebo sehnat si sám práci tak samozřejmě pomáhá tato instituce. Ale pokud nás dítě požádá o pomoc tak se snažíme všemožně, ehmm jak ten byt, tak třeba nějak sehnat zaměstnání a taky se snažíme jakoby ty nadace, které nás podporují oslovit. Oslovuje nadace, které poskytují startovací balíček, pokud dítě odchází do samostatného bydlení, tak mu pošlou balíček, kde jsou základní věci hygienické, do kuchyně, na úklid a takové věci, takže to samozřejmě pomůže. A ještě existuje taková nadace nebo možná spíš spolek, jmenuje se to Your Change, který vlastně má takové kurátory neb spíš takové streetwalkery, kteří chodí, nebo kontaktují toho mladého dospělého a jsou jim takovým mentorem, a i oni s ním dokážou někam zajít. Třeba na ten úřad práce a sehnat práci nebo byt nebo mu pomoc v nějaké tíživé situaci, když třeba nemá na zaplacení něčeho, tak se to snaží s ním nějak řešit. No a vlastně, když dítě odchází tak má dítě kdykoliv se stavit tady u nás v dětském domově a sice ho nevezmeme zět, ale budeme se snažit mu všemožně pomoc, pokud to půjde. Protože každého zachránit nelze, že jo, kdo se nesnaží, tak peníze, které dostane po odchodu z dětského domova je schopen utratit za týden a nezbude mu nic, takže tak. Vždycky je to o tom, jak se k tomu to dítě staví, pokud vidíme, že má tu snahu a jen se dostal do nějakých

nesnázích tak se mu snažíme pomoc a pokud ne tak se ho snažíme nasměrovat nějakým jiným směrem, ale někdy to prostě nejde.

Zmiňovala jste službu domu na půl cesty, jaké zkušenosti máte s touto službou?

No tak za tu dobu, co já jsem tady, za těch 23 let, tak jsme vlastně tam umisťovali asi jen čtyři děti a skoro všechno kluci, a to dopadlo špatně. Vlastně, když se dítě převáží do domu na půl cesty tak je v podstatě všechno zajištěné, to dítě si koupí jen svoje potraviny a hygienické potřeby. Takže když tam přijde tak se zaplatí, myslím si, že je to čtyři tisíce na první měsíc a zbytek peněz se dá té v podstatě paní vychovatelce, kterou to řídí. Je to hodně podobné jako tady v domově jen tam dítě má volnější pravidla. Jenže většinou to dopadne tak, že to dítě z tady třeba po týdnu odejde, to se nám stalo skoro u všech těch chlapců, a prostě odejdou, nelíbilo se jim tam, asi možná protože tam jsou pod nějakým dozorem vyberou si peníze a jelikož je dospělý tak má svobodnou vůli a právo odejít, kdy se mu za chce. V podstatě, když tam jdou tak je to z toho důvodu, že nemají jinou možnost, nemůžou najít práci nebo tam nevydrží a ten dům na půl cesty s nimi jakoby supluje ty vychovatele. Zajdou s nimi na úřad práce a pak se s nimi snaží dělat tu práci, třeba s nimi chodí na pracovní pohovory. No a pokud to vlastně nevyjde, tak to prostě dlouho nevydrží.

Znáte nějaké další služby následné podpory po odchodu, klidně i z neziskového sektoru kterých využíváte či doporučujete svým klientům?

No tak já, co mám teda informace tak jako děcka, co využívali podpory od nadace Dejme dětem šanci nebo nadace Terezy Maxové tak využívali jejich podpory i po odchodu, protože to lze. A samozřejmě jim to doporučuju, protože jakákoliv podpora pro tady tyto děti po odchodu z dětského domova je dobrá, protože to není jednoduché, není to jednoduché ale ani pro člověka z běžné rodiny, sama za sebe můžu říct, že já jsem s tím problémem neměla, ale já jsem byla naučená ze svého domu, jak to funguje a tak. A věřím tomu, že ty děti z dětského domova nemají ten správný vzor hlavně pokud tady jsou delší dobu anebo rodiče nefungovali tak jak měli, tak je to pro ně těžší, že vlastně neví, jak fungovat samostatně nebo jak fungovat s partnerem, když spolu už bydlí v jednom bytě a pak si myslím že je to těžký v tom, že se nedokážou nějak sehrát, aby to fungovalo, jak to fungovat má. Nevím no já si prostě myslím, že je to případ od případu, někdo to v sobě má někdo to prostě hold nemá.

Je podle Vás systém následné podpory dostatečný?

Nevím no, já si myslím, z mojího pohledu, že je to dostatečný. Já si myslím, že vždycky záleží na těch dětech, jak se k tomu postaví. Ten, kdo chce tak se dozví všechno, mě taky rodiče neřekli všechno a musela jsem se ptát a zjistit si to sama. Takže si myslím, že je to o té ochotě těch dětí učit se. Myslím si, že příležitostí je dost ale ne vždycky to ty děti chtějí využít. Kolikrát se chodí na nějaké exkurze na nějaké přednášky a ty děti o to nemají zájem, a přitom by se tam hodně dověděli. Oni si zdánlivě myslí, že se jich to netýká ale vždycky všechno, co se dozvíš se ti v životě může hodit. Nikoho do ničeho nemůžeme nutit je to prostě o jejich ochotě. Ale i po opuštění, když mají motivaci a cíl tak zvládnou všechno o tom si myslím, že je to nejvíc, o té osobnosti dítěte.

Jaká jsou podle Vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí při opuštění dětského domova a jste schopní na ně mladé dospělé připravit?

No já si myslím, že připravit, člověka na všechno nejde, ono se vždycky může vyskytnou něco, co člověka překvapí. Nejde asi stoprocentně připravit nikoho, ale jak jsem říkala je to na té osobnosti člověka, pokud chce nebo nechce a hledá výmluvy. Ale žádné teda specifické

problémy, kterým by děti po odchodu čelily nevnímám, já si myslím že možností je dost pro ně. Mají možnost učit se třeba i od svých spolužáků nebo kamarádů kde navštěvují y rodiny a vidí, jak se žije v reálném životě, takže já si myslím že to prostě nastavené dobře a záleží na osobnosti.

Vychovatelka C, praxe- 20 let

Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a jaké jdou dle vás nejdůležitější oblasti?

Tak věk, jakmile si začne uvědomovat jednak že to nastalo, ehmm kdy si začíná uvědomovat to že ho to taky dostihne, nevím těch 15 let a víš kdy se začne tak samostatně formovat. Jinak čemu se určitě věnujeme je finanční gramotnost, potom bydlení a vůbec hospodaření s prostředky. Ta příprava asi začíná o něco dřív kdy se děti učí v rámci víkendového vaření, že se musí napočítat normu, musí se vlézt do rozpočtu, musí si sami uvařit. Při těchto úkolech se učí i to že je třeba levnější koupit si celé kuře, naučit se ho vykostit a z toho pak mají vývar, z masa řízky, prostě tyhle běžné úkony, co je pak čekají v běžném životě. Dále pokud mají možnost si najít brigádu tak je motivujeme k tomu si jí najít a tady jsem zastánce takzvaných finančních deníků, aby si děti uvědomovali, kolik to dá práce si peníze vydělat a jak rychle se dají utratit. Potom se snažím jednou za čas, teď to máme o víkendu, snažím sehnat externisty kteří by nám udělali přednášku co se týče půjček, splátek, úroků, aby do toho taky viděli. A potom je čeká praktická část kdy se budou snažit s určitým obnosem vyžít, myslím si že ty děti to i víc baví, když to pro ně dělá někdo od jinud, když pořád nejsou tety.

Jak řešíte přípravu na samostatné bydlení a obstarávání si vlastní domácnosti?

Tak já jsem zastáncem startovacích bytů, které jsou součástí domova, protože děti jsou defacto ještě pod křídly dětského domova ale už si hospodaří sami. Mají peníze na měsíc z toho si musí sami nakupovat, sami vařit, zajišťují si práci prostředky by zjistili třeba kolik, jaký prášek stojí, učíme je šetřit s energiemi. Děláme takový jakoby fiktivní účet, aby věděli, kolik za měsíc spotřebovali elektřiny, takže je vedeme k tomu, aby šetřily se světly a třeba i s vodou. Pak mám trošku problém s tím, když děti chtějí odcházet do domů na půl cesty, protože nemám dobré zkušenosti. Tam stačí aby jeden naučil ty mladé dospělé, jak jde obejít zákon, že nemusí pracovat a nemají tam všichni takové návyky jaké by měli mít. No potom v běžném chodu domácnosti se naše děti podílí, jednak na tom vaření a nakupování potravin ale podílí se i na nakupování prostředků a oblečení, mají možnost, že když chtějí dražší boty tak jdou na brigádu a půlku si zaplatí oni a půlku jim zaplatíme my, aby byli motivovány. A taky si spoří z kapesného, kdy mají vkladní knížky a spoří si. Snažíme se u dětí hlavně rozvíjet zodpovědnost, což se nejvíc pojí k těm financím, jelikož vím, jak rychle spadnou do dluhové pasti.

Znáte nějaké služby následné podpory po odchodu, klidně i z neziskového sektoru kterých využíváte či doporučujete svým klientům?

No tak mi samozřejmě spolupracujeme s úřady práce a s různými institucemi, se kterými se děti setkávají. To řešíme už před tím samotným odchodem, zajišťujeme dětem i bydlení, nikdy to není tak, že bysme je vyhodily ven jen s igelitkou. Takže zajišťujeme bydlení, většinou jsou to už vybavené byty. Kdy za pomoci různých nadací, se kterými spolupracujeme, tak ty děti vybavujeme fakt materiálně tak i finančně. Plus mají nějakou

naspořenou částku, když odchází z dětského domova. Máme tady motivační tabulku, kdy se posuzuje kam ty děti odchází, a jestli mají dostudované, to je pro nás největší priorita a na základě té motivační tabulky můžou dosáhnout až 25 000Kč na odchod. Za mě velký nešvar je příspěvek pro nezaopatřenou osobu 17 000Kč, což je pro děti velmi lákavé, když vidí takové peníze a rozhodnou se opustit dětský domov. To je zase ta zodpovědnost a dobrá postoj k penězům, kdy se jim snažíme vysvětlit že za 17 000 tisíc prostě zas tak nic moc nekupí, pokud za to platí nájem, energie, jídlo, oblečení a všechno ostatní. Stejně bude muset chodit na brigády, a většinou to dopadá tak, že ty brigády převálcují motivaci ke škole, a ty děti prostě nedostudují. Tím pádem ztratí příspěvek, jelikož se váže na to, že děti studují. Za mě by se mělo víc podporovat startovací bydlení nebo třeba bydlení někde samostatně, třeba v paneláku nebo garsonka. Ale pořád by to dítě mělo možnost vrátit se do toho dětského domova, kdyby to neklaplo. Nevím těch možností je dost ale nejsem si jistá, že fungují tak jak je potřeba. Ty nadace, které děti podporují už během pobytu na domově. My hodně spolupracujeme s nadacemi dejme dětem šanci, podané ruce, Nadace Terezy Maxové, Klausovi, nadace Havlů defacto téměř ze všemi, které napomáhají dětským domovům. Takže s něma spolupracujeme už během pobytu a pak u některých, když mají děti zájem a zajímají se tak pokračuje ta spolupráce i po odchodu.

Jak u vás řešíte vzdělávání, co zohledňujete, a na co je podle Vás nejdůležitější dbát?

No tak za mě je důležité, aby si to dítě vybralo tu školu samo, aby ho bavila a abychom ho motivovali. Jde to těžko co si budeme, někdy v osmnácti ty děti prostě chtějí odejít a je jim jedno jestli jako dostudují nebo ne ale pokud to jde tak je motivujeme tím, že tady můžou zůstat až do 26 let ale neznamená to, že musí bydlet přímo tady na domově. Můžou být na kolejích, můžou být na intru, můžou využít startovák. Ta podpora finanční, pokud to dítě studuje a je na dětském domově tak je mnohdy lepší než v běžné rodině. Jo, co se týká té finanční stránky, protože jsme schopni podporovat naše děti, když jsou třeba studijní cesty do zahraničí, výměnné pobyty tak takhle je motivuju. Ty peníze jsme schopni na to získat a narovinu ať využívají možnosti, které jim ten dětský domov může dát.

Jaké jsou podle vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí po odchodu z dětského domova?

No tak zaprvé si myslím, to že to dítě je najdou samo za sebe. Ten dětský domov je pořád taková ta stádovost, ty děti málokdy jsou sami za sebe, jsou s ostatními dětmi, furt je tu nějaká řízená činnost byt se tomu bráníme a snažíme se být volnější jako doma, tak jsme furt ústavní zařízení to prostě nejde obejít. A tohle ty děti si myslím že do života ovlivňuje hodně. Emmm to převzít sám za sebe zodpovědnost, protože v tom domově defacto vždycky byl někdo, kdo to zařídí, kde se půjde, co se bude dělat a nemají tady ty děti úplnou možnost té svobody jak ty děti doma. Prostě to tak je, je skupinka je tam osm dětí, nějakým musí kooperovat, je tam jeden vychovatel, takže se nedá vymanout z té stádovosti a být sami za sebe. Prostě být schopný převzít zodpovědnost sami za sebe a nad svým životem a potom to, že se jim to fakt nepodaří že se nemají kam vrátit. My sice se o ty děti zajímáme, jsme s nimi v kontaktu, pomáháme jim, pokud to fakt nejde tak hledáme možnosti řešení to zase ano. Spoustu dětí má pocit, že když jsou z dětského domova tak jim ten svět bude ležet u nohou, protože na to byli trošku zvyklí na domově. Jakoby některé naše děti to tak berou, že jsem chudáček z dětského domova lidi na to slyší. Jenomže potom jak jsou dospělí, tak už na to lidi neslyší a potom taky to že jak jsou zvyklí být ve skupině, tak se potom můžou

chytnout nějaké špatné skupiny, protože chtějí být součástí kolektivu. To navazuje, že když to nevyjde v běžné rodině tak ty děti se mají kam vrátit na druhou stranu kolik dětí z běžné rodiny ví, kolik stojí mouka, chleba, rohlíky. Myslím, že po té finanční stránce ty děti fakticky připravujeme fakt cíleně. V té běžné rodině to děti vidí u rodičů a třeba jim pomáhají v domácnosti, ale ne všude to tak funguje. Taková ta cílená příprava na život, pokud se tomu vychovatelé věnují.

Možná bych ještě dodala, že někdy je problém, když se to dítě vrátí do té biologické rodiny, to jako často nedopadá dobře. Většinou jsou to děti, které styk rodinou mají akorát z nějakých důvodů v ní nemohli vyrůst, ale jezdili tam na dovolenky a podobně. Takže potom v těch osmnácti se tam vrací a znovu se vrátí do těch kolejí té biologické rodiny. Za mě to jsou třeba děti, co přicházejí do domova kolem dvanácti, čtrnácti let. Už má ty kořeny zapuštěné doma a nic moc se tam nedá dělat. Ale potom jsou taky děti, které tvrdí, že už se nechtějí se znát k biologické rodině a mají našláplé dobře protože se trhli. I to že ti rodiče ví, s čím ty děti odchází, jo, že jsou vybavené, že mají ty peníze. Já mam praxi dvacet let na domovech a většinou se ti příbuzní fakt začali ozývat, jak už tam cítili, že jim dojde nějaký dobrý matroš domů. Jako já, byť pracuji v dětském domově tak vždycky říkám, že kdyby dětské domovy nebyly tak ráda půjdu dělat něco jiného, ale vždycky ty domovy budou pro určité typy dětí. Já jsem zastáncem toho, když ta rodina alespoň trochu funguje abychom podporovali ten vztah. Každopádně pokud je to opravdu disfunkční, a to dítě v tom prostředí prostě trpí. I ty ospodáci mají ale problém, jsou furt tlačení podporovat rodinu a když už nastala doba to dítě odebrat a je mu těch dvanáct let, tak kolikrát nejsou ty děti vhodné, aby šly do dětského domova. Ale výchovňáky jsou plné, tak dají dítěti šanci, a to vám pak strhne celou skupinu, ale další věc je, že to už by to dítě přežilo i doma. My nejsme opravdu nápravné zařízení, tady je potřeba pracovat i s rodinou dodatečně. Když to dítě už nevnímá tety jako autority a tam už s ním moc neuděláme. No, takže tak.

Vychovatelka D, praxe- 42 let

Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a jaké jdou dle vás nejdůležitější oblasti?

No tak za mě, je potřeba připravovat dítě na odchod kdykoliv. Od začátku kdy přijde do dětského domova je potřeba ho připravovat. No a kdy je potřeba ho připravovat aktivně, hmm nejpozději bych to viděla v těch šestnácti. Snažíme se je připravovat tak jak by to bylo v rodině, takže vztahy mezi osobami, finanční gramotnost samozřejmě, pohyb v administrativě, jako jsou úřady práce, životopisy, ucházení se o pracovní místo. Tady ty běžné věci. Potom v té finanční gramotnosti je to hodně rozpočet rodiny. Máme tady projekty, zúčastňují se různých projektových záležitosti, ať už z nadací anebo taky máme i my konkrétně provázející schůzky tady přímo na domově. Krom toho dostávají ještě možnost připravit se na část z běžného života co se týká kolem hospodaření a vaření, protože mají samostatné víkendy kdy si samy vaří, dostanou nějaký finanční příděl. Dál pokud je to dítě už v tom přípravném režimu tak my máme startovací byt, ve kterém to dítě dostane finanční limit, z toho musí prostě každý měsíc vyžít a koupit si vše co potřebuje, musí to vyúčtovat, a to si myslím, že je hodně přínosně pro ně.

Jak podle vás ovlivňuje věk dítěte při jeho příchodu do dětského domova práci s ním?

No tak ovlivňuje je to i jeho intelekt, ovlivňuje to i z jaké rodiny přichází, ovlivňuje to i to jestli ta rodina měla jen sociální problémy a nebo rodiče žily nespořádaným způsobem života. Ten věk není jediný, ale určitě čím starší dítě tím se s ním dá lépe pracovat, protože už chápe tu potřebnost to mladší dítě tu potřebnost nechápe. Prostě když je to dítě do patnácti let nebo i méně tak tomu nerozumí, je to prostě ještě dítě. Protože nemají před sebou ještě tu budoucnost, že se budou o sebe muset starat sami.

Jak se řeší otázka následného bydlení mladých dospělých?

Ve výsledku jde o to, s jakou finanční částkou od nás to dítě odchází. Protože tu byly děti, co mají sirotčí důchod taky ty třeba odchází a mají třeba i přes milion. Tak to je samozřejmě jiná situace, než když odchází dítě nemajetné a nemá ani možnost že by mu rodiče platili výživné, což se sice moc neděje ale občas nastává i taková situace. No a když odchází, tak buď odchází k rodičům, tím pádem tam se neřeší bydlení, odchází do domu na půl cesty anebo jim hledáme, když je tam ta možnost hledáme možnosti pronajmu. To jsou takové tři rozcestníky a je potřeba to řešit individuálně, podstatné je ovšem to, že jim klademe na srdce to, že bydlení si musí najít a zachovat. Že nemůžou být bez střechy nad hlavou. Krom toho že je učíme spořit tak jim i říkáme že musí mít to bydlení odkud mohou chodit do práce.

Jak u Vás řešíte vzdělávání, co zohledňujete a na co je pro vás nejdůležitější dbát?

Máme děti se sníženým intelektem, které se vzdělávají v běžném vzdělávacím proudu a máme děti které se vzdělávají v takzvaných paragrafovaných školách. Tyto děti s mentálním postižením směřujeme vždycky na to, aby si dodělali alespoň střední vzdělání praktické, aby mohli potom dělat alespoň pomocné práce. No a pak je ten hlavní vzdělávací proud, to jsou děti, které nemají narušený intelekt, a ty se snažíme všechny, aby měli minimálně výuční list. Pokud je tady možnost a jsou schopni vystudovat maturitu tak maturitu a pokud chtějí tak i tu vysokou školu. Čili cílem je, aby měli co nejvyšší vzdělání, proto je motivujeme neustále do kola, aby měli dobré výsledky ve škole, ale problém je, že soudy nepovažují dodělání vzdělání jako dobrý důvod pro prodloužení ústavní výchovy. Protože se často stává, že dítě má osmnáct má třeba půl roku, aby dodělalo učňovské zkoušky a prostě od nás odejde a ty zkoušky nedodělá čili to vzdělání nemá.

To je takový za mě špatný krok z toho zákona. Oni mohou přejít na dobrovolný pobyt, ale to z pravidla nechtějí, takový, co v osmnácti odchází tak prostě nechtějí. Tak dítě tady může být do dvaceti šesti, ale musí mít status nezaopatřeného dítěte. Studijní přípravu zvyšujeme doučováním tam využíváme nadačních příspěvků, které garantujeme třeba příspěvek od Terezy Maxové. Takže děti se chodí vzdělávat tady mimo dětský domov, aby to nebylo s vychovatelem. Co se týká jazykového vzdělávání, tak když se nám podaří v rámci spolupráce s univerzitou ve Zlíně studenta, co je rodilí mluvčí tak tam se snažíme uspět, aby ten rodilí mluvčí docházel tady a namotivoval, protože dneska bez cizího jazyka těžko.

Jaké znáte možnosti následné podpory pro mladé dospělé po opuštění dětského domova?

Tak musí hlavně chtít, ale mohou se na nás vždycky obrátit. Mohou přijít, že mají nějaký nedostatek, tak buď ho doučíme nebo ho nasměrujeme na nějakou tu neziskovku. Problém je že když odejdou z domova tak už nás nekontaktují. Oni buď odejdou s tím, že mají vzdělání hotovo nebo ho nedodělají, a to jsou ty kteří mají pocit, že jsou na dětském domově za trest a nedokáží uchopit, že je to pro ně vlastně příležitost. Ten dětský domov je pro ně příležitost, protože ta rodina jim to nemůže dát, to, co jim dá dětský domov. Takže když se

udrží styk s rodinou a zároveň ty děti vydrží v dětském domově mají finanční zázemí a mohou si tak dodělat jakékoliv vzdělání. Pokud to dítě ale to nepochopí a v osmnácti tady práskne dvěma tak většinou se už ani nevrátí a my ztrácíme vliv.

Jaké jsou podle vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí po odchodu z dětského domova?

Je fakt že oni nemají potom to místo kam se vracet. K nám se vracet mohou ale bydlet tady prostě už nemůžou. Ale záleží, jaké vazby se naváží v tom dětském domově s dítětem. Určitě je to i proto že dřív ty vychovatelky nastoupily a zůstaly v tom dětském domově až do důchodu, kdežto teď se tety střídají, a to je z hlediska navázání bližšího vztahu, důvěry, aby se dítě svěřilo tak to je špatně. Já si myslím že to je pro ty děti hodně obtížné, když mají blízký vztah s tetou, která potom odejde, protože má vlastní rodinu nebo proto jí ta práce přestane bavit, tak je to pro ty děti hodně těžké. Potom tam hraje roli rodina. Rodina by měla s náma spolupracovat ovšem velmi často se to neděje. A kde teda já za celé ty roky vnímám, že rodina působí negativně je hodně to vzdělání. Protože jakmile to dítě dosáhne osmnácti let tak často ta rodina cítí, že by z něho mohla mít nějaký příjem. To ty děti často táhne k tomu, aby ukončily vzdělání. Rodiče jim řeknou pojď dělat se mnou vyděláš si a školu nepotřebuješ. Takže tam vidím velký problém, a potom vidím problém v tom, že nejsou naladěni na stejnou vlnu. Nebo tak, že nespolupracují na té přeměně toho chování a výchově toho dítěte. Dítě, když jde na dovolenku tak ten rodič se vrací k tomu modelu, kvůli kterému bylo to dítě odejmuto z té rodiny anebo se snaží tomu dítěti všechno nahradit. Takže dítě se vrátí z dovolenky plné kapsy peněz, nakoupených všelijakých zařízeních a všeho možného. A ten vychovatel je tak odstavený na druhou kolej, protože mu odeberou možnosti, jak s tím dítětem dál pracovat. Jelikož to dítě ví že za další týden pojedou opět domů a ten týden tady prostě přežije. Takže toto vidím taky jako problém, protože když rodiče nespolupracují a nedělají s tím dítětem to co jim pracovníci radí tak to je špatně. Nikdy nebude dítě dobře připravené na odchod z domova, z důvodu toho že máme legislativně závazné ruce. My vlastně nemůžeme postupovat úplně tak jakby ho chtěli. Za prvé je tady to, že se musí v dětských domovech dodržovat zákoník práce tudíž nemůžeme být v dětském domově týden, třeba dva vychovatelé, kteří se týden starají o ty děti. Pak nemáme prostor abychom těm dětem mohli odejmout nějakou výhodu. Když vezmu jenom počítače nebo mobily. Jet o problém. Prostě nemůžeme jim to zakázat, protože nám to zase legislativa neumožňuje. Takže úplně do důsledku nemohou ty děti být tak připravené. Už taky jenom proto, že neslyší takové to, táta s mámou sedí a říkají letos jsme chtěli do Chorvatska, ale nemáme na to musíme našetřit na něco. Takže oni nemají takový ten konstantní proces toho, jak se má žít v běžné rodině která má střední příjmy a musí si našetřit. Otázka je kolik dětí jsou připraveny z běžné rodiny, ale asi k tomu mají blíž protože to slyší takhle nenásilnou formou. V dětském domově se prostě musí připravit nějaký plán a ta nenásilná pravidelná forma přípravy není, asi tak.

Vychovatel E-18 praxe

Kdy si myslíte, že je pravý čas začít u dítěte s přípravou na odchod z dětského domova a samostatný život a jaké jdou dle vás nejdůležitější oblasti?

Ta já si myslím, že takový ten hlavní zlom asi nastává v období, kdy jdou studovat střední školu nebo odborné učiliště ale už od mládí hraje roli dávat jim dobrý příklad. Když

pozorují tety a strejdy, jak fungují a co jim říkají, tak občas to trvá, než si toho něco vezmou, ale vždycky to má vliv. Pak se zaměřujeme především na tu finanční gramotnost nebo takhle ta finanční gramotnost se s dětma probírá už úplně od začátku co jsou tady a postupem času tím, jak rostou, tak je to intenzivnější. Většina dětí od těch patnácti let chodí pak už na brigády, takže tam se potom s něma bavíme ohledně úspor a podobně. Nejdůležitější je potom takové to sebe zajištění, kdy potom co odejdou z dětského domova tak se spoléhají sami na sebe. Tam je potřeba zaměřit se na tu připravenost, aby byli prostě schopni si najít práci, byli výdělečně schopni, a to jsou aspekty, které se snažíme rozvíjet už od začátků co děti nastoupí do domova. V případě, kdy jdou studovat střední školu tak je potřeba se na to více zaměřit. Takže já si myslím že taková ta připravenost k tomu odchodu se váže především k té finanční gramotnosti. To je pro ně asi potom to nejdůležitější, jelikož když vyrůstají v dětském domově od útlého věku tak jim je spousta věcí dávana, bez toho, aniž by se uvědomovali, co to sebou obnáší. Děti dostávají kapesné z toho si odkládají nějakou část bokem, od patnácti let se zaměřujeme na brigády, kdy chceme, aby děti měli brigády, některé sice nemají ale snažíme se v podstatě je k tomu dotlačit. Starší děti též dostávají obnos peněz, za který si sami nakupují, vaří a pak vyúčtují. To si myslím, že je hodně naučí, jak se starat sám o sebe, že si musí udělat čas na vaření a nakoupit si věci tak aby je stihli sníst, a prostě rozumět že když na konci měsíce jim peníze došli tak mají smůlu a musí prostě vydržet do další jakoby výplaty. No a v rámci prevence pořádáme pro děti semináře na téma finanční gramotnost ty bývají jednou ročně takže hlavně tak. A pak samozřejmě komunikace, bavíme se s něma o tom, jak nakládat s výplatou, co všechno je potřeba pokrýt, že by si měli něco odkládat tak aby vyžili po zbytek měsíce a pro ty nejstarší to samotné vaření, tam se nás ptají tak ze začátku, kdy si nejsou jistí, co zvládnou uvařit a kolik toho zvládnou sníst, ale co mám zkušenosti tak za pár měsíců jsou už samostatní. Ale zase se asi vracím k tomu, že jak ty děti odzírají, jak to dělá ten vychovatel nebo i ostatní děti, i když v tom útlém věku to neumí ale ve svém vlastním prostředí třeba i dokáže najet na ten správný systém.

Jak se řeší otázka následného bydlení mladých dospělých?

Děti tady jsou do té doby, než studují, jakmile přestanou studovat tak z tadyma musí odejít. Vlastně probíhá to tak, že spolupracujeme s nadacemi, které nám poskytnou balíček na uvítanou, tam jsou takové věci jako pračka a podobně, které ty děti potřebují do toho budoucího života, Taky se na to zaměřujeme skrze hledání bydlení. U nás se to řeší třeba i startovacími byty, to je takové fajn některé děti to hodně využívají a potom samozřejmě nějaká jakoby pomoc v hledání práce a podobně. Takže ta spolupráce tam je intenzivní i po skončení toho pobytu tady u nás. Některé děti se vrací k rodinám, některé využívají dům na půl cesty. Úplné samostatné bydlení taky využívají ale to je spíš menší část. Dobré je, když už mají nějakého partnera nebo partnerku, kdy spolu už mají delší vztah a chtějí jít bydlet spolu. Že na to nejsou sami, mají tu oporu jak finanční, tak i potom emoční. Hlavně to ukazuje že jsou schopní mít dospělý vztah a žít s někým.

Jak u vás řešíte vzdělávání, co zohledňujete a na co je podle Vás nejdůležitější dbát?

Tak ta komunikace s dětma o dalším vzdělání probíhá už na základní škola, hlavně na tom druhém stupni. Samozřejmě důležité je jaké mají známky a důležité je taky nějaké jejich touhy a přání co by chtěli studovat. Využíváme hodně dnů otevřených dveří, na které s dětmi jezdíme nebo je tam posíláme. Podporujeme třeba i při nějakých těch přímicích zkouškách.

Takže myslím si, že hodně je to na těch dětech a podpora od nás, rodiče se do výběru povolání moc nezapojují. Hlavní je u těch dětí najít co je motivuje, podporovat v nich to snažení. Na každé dítě pasuje něco jiného, takže je potřeba to dítě přechíst a našít na něho ten lán rozvoje. Některé děti třeba hodně slyší na peníze, tak u nich je dobré jim vysvětlit, že bez vzdělání moc peněz nevydělají. Některé děti by i mohly být úspěšné ve škole, ale jsou líné, nechce se jim sedět a připravovat se do školy. Tak tam pracujeme zase jinak, snažit se je naučit zodpovědnosti a pílí. Protože to jsou vlastnosti, co musí mít i potom v práci.

Ale myslím si že nejdůležitější v jejich budoucím životě je hlavně vyzrálá osobnost, když budou zodpovědní a pracovití tak se dá uplatnit všude i s tím výučním listě než když budou mít maturitu a nebudou chtít vstávat do práce. Takže škola je důležitá ale vybudovat v nich nějaký řád a odpovědnost je možná i důležitější.

Jak podle vás ovlivňuje věk dítěte při jeho příchodu do dětského domova práci s ním?

Tam jsou určitě velké rozdíly, pokud to dítě přijde v mladším věku tak je ta spolupráce jiná. Za prvé si myslím, že je intenzivnější, protože většinou nemají dané nějaké dobré studijní předpoklady a návyky. A tam si myslím, že naše práce z naší strany může být intenzivnější. To učivo se pak snadněji dohání, než pokud přijde dítě ve věku dvanácti let tam už jsou ty nedostatky mnohem větší, ty mezery jsou pak třeba tři, čtyři roky a ty mezery se hůř dohánějí. Pokud to dítě přijde k nám v tom mladším školním věku tak to má lepší vliv a účinnost.

Jaké znáte možnosti následné podpory pro mladé dospělé po opuštění dětského domova?

Ummmm tak na tu podporu využíváme ty nadace, které poskytují startovací balíčky. Děti dostávají nějaké peníze na začátek, a děti mají taky naspořené peníze na vkladních knížkách. Jsou i ty domy na půl cesty, jestli je to dostatečné to nevím, asi je to hodně individuální. Záleží asi jak to dítě chce, jak moc se chce osamostatnit, co všechno proto chce udělat to si myslím, že má taky zásadní vliv. Co se týče pomoci těch nadací tak tam se spousta věcí dá vykomunikovat a pro ně je to pak i příjemnější start do života. Ale je pravda že to není jednoduché, protože ten startovací kapitál pro většinu z nich není dostatečný, aby vydržel nějak dlouho. Takže je to hodně na nich, aby měli práci a dokázali fungovat sami. Ale tak to má většina dětí i co odchází z rodiny, jen ty naše děti se pak nemají kam vracet jakoby nemůžou se tady nastěhovat zpátky takže si nemůžou dovolit přijít o to bydlení nebo být bez příjmu. Ale to jim vysvětlujeme od doby, co tomu jsou schopni rozumět, že mít kde bydlet a mít nějaký příjem je to hlavní. Takže není to asi jednoduché pro ně, ale mají hodně možností a jak říkám jde o to, aby sami chtěli a snažili se.

Jaké jsou podle vás největší úskalí či problémy, kterým mladí lidé čelí po odchodu z dětského domova?

Ehmm tak jak už jsem asi říkal nejdůležitější je ta osobnost dítěte, jsou každý individuální. Jde o to, jestli jsou schopni chodit do práce, udržet si práci anebo jestli jsou schopni ušetřit si peníze. To si myslím že to jsou takové zásadní problémy. Já si myslím že z velké většiny záleží na tom dítěti. Některé děti se chtějí vrátit do té rodiny, byť je to nevyhovující prostředí. Takže vážně záleží na té individualitě toho dítěte. My uděláme pro to maximum, ale to konečné rozhodnutí je na tom dítěti, no. U některých dětí je to stoprocentní, že se chtějí vrátit do těch rodin a tam to záleží na nich my do toho pak nezasahujeme. Ale je to takové házení klacků pod nohy, že se fakt snažíme sehnat jim ty dary nebo i finanční prostředky a pak ten

vliv těch rodin je značný. Ale to se dá těžko ovlivnit, ta komunikace s rodinou bývá velmi těžká. Tam jsou často problémy s návykovými látkami, alkoholem, kdy toho ty ději potom taky můžou spadnout, když se do té rodiny vrátí. Nebo i rodiče nechodí do práce, a to si pak přebírají i ty děti, což je vlastně škoda, když víme, jak fungovali tady. Samozřejmě i děti, které odcházejí do vlastního to nemusí zvládnout a může se u nich vyskytnout problém z drogama. Ale to zase záleží na té osobnosti, nejdůležitější je prostě ochota chodit do práce a finanční gramotnost, bez toho to prostě nejde.

Ale to zase záleží na té osobnosti, nejdůležitější je prostě ochota chodit do práce a finanční gramotnost, bez toho to prostě nejde.